

Estratègies i tàctiques de moviments de desobediència civil no-violenta: un estudi comparatiu

CATALONIA
GLOBAL
INSTITUTE

Desembre 2023

Informe VII

Catalonia Global Institute

El Catalonia Global Institute és un centre d'anàlisi d'afers internacionals que té com a objectiu dotar a la societat catalana de pensament propi en política global. Pensem que la societat catalana i les seves institucions seran més capaces de projectar-se i defensar els seus interessos a escala global si adopten una visió renovada tant del lloc que Catalunya ocupa al món, com del que pot aportar-hi. Les nostres activitats arrelen en la idea que el sistema internacional es regeix pels interessos dels Estats, i que Catalunya ha de definir els seus interessos nacionals d'acord amb la seva idiosincràsia, valors i aspiracions pròpies.

El Catalonia Global Institute com a entitat de recerca, te com a objectiu només fer un anàlisi objectiu dels casos analitzats. En cap cas cerca criticar, justificar o promocionar les demandes i pràctiques emprades pels casos presents en aquest informe.

Autors:

Abel Riu, Miquel Vila, Jofre Rocabert, Rosa Cabús, Daniel Roldán, Paula Pazos.

Publicat pel Catalonia Global Institute

Barcelona, Desembre 2023

cataloniaglobal.cat

Attribution-NonCommercial-NoDerivatives
4.0 International
(CC BY-NC-ND 4.0)

Índex

Sumari executiu	4
1. Introducció	6
2. Anàlisi de casos	
2.1 Moviment de restauració de la independència dels estats bàltics	14
2.2 La Revolta del Maidan a Ucraïna	23
2.3 Moviment independentista català	32
2.4 Armilles grogues de França	42
2.5 Moviment Anti-Llei d'Extradició Hong Kong	50
2.6 <i>Estallido Social</i> de Xile	58
3. Conclusions	65

Sumari executiu

La violència és part constituent de la política. Tot i així, qualsevol ordre polític necessita en últim terme més que la violència per a mantenir-se. Requereix també del consentiment dels governats. Els moviments no-violents busquen subvertir règims polítics mitjançant la retirada del consentiment i l'esgotament de la violència com a mètode per a forçar-lo.

Aquest informe explora la dinàmica de sis moviments no-violents de les últimes quatre dècades a Europa, Àsia i Amèrica Llatina: el moviment de restauració de la independència dels països bàltics (1986-91), l'aixecament del Maidan a Ucraïna (2013-14), l'independentisme català (2009-2019), els armilles grogues de França (2018-2019), les protestes contra la Llei d'Extradició a Hong Kong (2019-2020), i l'anomenat esclat social a Xile (2019-2020). L'estudi busca analitzar els usos d'estratègies de la no-violència i els seus resultats, tenint en compte els factors interns i externs que els van configurar, centrant-se en la influència de l'entorn exogen i els factors geopolítics, les estratègies i tàctiques, el panorama operatiu donat pel grau de repressió estatal, i els seus graus d'èxit tàctic i polític.

L'informe identifica els següents punts clau:

Entorn exogen i factors geopolítics:

- Els moviments socials no-violents sovint estan influenciats per elements geopolítics fora del seu control.
- Els estats bàltics van aprofitar les polítiques de Mikhail Gorbtxov i la simpatia occidental durant la Guerra Freda, i Hong Kong va aprofitar les tensions entre els Estats Units i la Xina per obtenir suport global. La renovada competència de les grans potències també va tenir una influència crucial durant la revolució del Maidan d'Ucraïna.
- En canvi, l'independentisme català i els armilles grogues a França no van tenir les simpaties de potencials suports regionals i globals, cosa que va afavorir-ne el control,

sobretot degut al paper que juguen Espanya i França com a membres de la UE i l'OTAN.

Estratègia, tàctiques i accions:

- Els moviments amb èxit tenen la capacitat de mobilitzar grans masses de ciutadans de procedència transversal dins de les seves societats. També empren estratègies de desobediència civil, acompanyades de campanyes de comunicació per obtenir visibilitat global.
- Els enfocaments incrementals impliquen una escalada de protestes per intensificar la pressió sobre les institucions. En la majoria de casos veiem l'ús de l'ocupació d'espais físics per escalar el conflicte.
- La tecnologia s'empra per salvaguardar l'anonimat dels manifestants i les xarxes socials per coordinar mobilitzacions i maximitzar l'impacte dels missatges.

Intensitat de la repressió:

- La variació del grau de repressió està relacionada amb la naturalesa del règim polític que l'aplica.
- Les tàctiques repressives de les autoritats estatals en tots els casos impliquen l'ús de repressió física, estratègies retòriques per deslegitimar els moviments de protesta, persecució legal i restriccions dels drets fonamentals.

Grau d'èxit tàctic i polític:

- L'èxit tàctic, observat en tots els casos, implica una pèrdua parcial del control de l'espai públic per part de les autoritats de l'Estat o un augment dels esforços de desmobilització. Tanmateix, les victòries tàctiques aïllades no sempre es tradueixen en canvis polítics.

- Els moviments independentistes del Bàltic i el Maidan ucraïnès van aconseguir un clar èxit polític, mentre que la resta es van topar amb obstacles insalvables per poder assolir tots els seus objectius.
- El lideratge centralitzat és clau. Tot i que els moviments que gaudeixen d'una organització en xarxa sense un lideratge únic sovint gaudeixen d'èxits tàctics, tenen més dificultats perquè aquests es tradueixin en èxits polítics, sense una direcció estratègica clara.

1. Introducció

La no-violència com a mitjà per a la revolta política

Aprendre què fa que les revoltes tinguin èxit és important perquè són la manera com els ciutadans exigeixen canvis quan fracassen totes les altres formes de participació política. A les autocràcies, la manca de mecanismes de representació institucional no deixa espai per canalitzar les demandes, i els ciutadans s'arrisquen a la repressió quan s'organitzen per expressar la seva voluntat. A les democràcies, els grups poc representats o els que formen una minoria permanent sense l'oportunitat d'influir en la política de vegades surten al carrer amb l'esperança de ser escoltats. Quan això passa, les seves possibilitats de provocar canvis varien en funció de molts factors. En alguns casos, les protestes tenen èxit perquè obliguen a la consideració pública de la seva agenda o exerceixen prou pressió com per obrir negociacions. En altres casos, fracassen perquè els governs conclouen que la repressió és menys costosa que la negociació i que és possible mantenir l' statu quo.

Els moviments polítics que organitzen aixecaments poden actuar mitjançant una varietat d'estratègies. Les dades disponibles suggereixen que aproximadament la meitat d'ells opten per manifestar-se, organitzar-se i desafiar l'autoritat estatal sense recórrer a la violència. Aquests moviments també s'anomenen moviments de resistència civil, encara que l'abast del nostre interès va més enllà del que engloba aquest terme. Alguns d'aquests moviments trien la no-violència com una decisió estratègica premeditada per guanyar popularitat i legitimitat, com el serbi "Otpor!", un moviment de finals de la dècada de 1990. Altres s'han inclòs a posteriori a la història de la no-violència a causa de les seves accions, com el moviment Solidaritat a Polònia de principis dels anys vuitanta. Altres han estat no-violents no per elecció, sinó per circumstàncies o pragmatisme. Amb tot, aquests moviments han tingut un grau d'èxit que ha generat un gran interès per a la no-violència com a estratègia de mobilització capaç d'aconseguir canvis polítics profunds en contextos diversos.

Creiem que val la pena afegir la nostra perspectiva a la base de coneixement sobre la no-violència perquè el món està assistint a l'expansió global dels règims repressius. Si volem

mantenir una forma de política basada en la limitació del poder dels governs, hem de saber què funciona per desafiar-los. No fem un judici moral sobre l'ús de la violència, una part ineludible de la història humana i part constituent de tot ens polític, però considerem la no-violència com un conjunt d'estratègies i tàctiques que han demostrat ser útils, en les condicions adequades, per contrarestar amb èxit el poder del règims i imperis. En aquest informe repassem sis moviments no-violents entre el 1990 i el 2020. Tot i que el Catalonia Global Institute està especialment interessat en les secessions, no ens centrem només en els moviments independentistes, perquè l'estratègia i la tàctica de qualsevol moviment contenen lliçons sobre què funciona i què no.

En aquest informe cobrim els casos dels moviments independentistes del Bàltic, la revolució de la dignitat ucraïnesa de 2014, el moviment dels armilles grogues francesos de 2018, el moviment anti-extradició a Hong Kong de 2019 i les protestes socials a Xile del mateix any. També incloem les accions de l'independentisme català fins al 2019. Aquests sis casos són tots contemporanis i varien en dimensions clau que poden haver influït en el seu grau d'èxit, des del seu context geopolític fins al tipus de govern al quals s'han enfrontat. Malgrat les seves diferències, argumentem que comparteixen molt més del que podria suggerir la seva extensió geogràfica.

Classificar una protesta com a no-violenta no és senzill. En totes les revoltes i revolucions, fins i tot en les considerades no-violentes, hi ha moments de violència. Entre els casos que revisem, això s'aplica al cas d'Ucraïna el 2014, així com a Xile i Catalunya el 2019. Tot i així, suggerim que són no-violents sempre que qualsevol ús de la violència dins d'ells (com en enfrontaments amb autoritats o danys a la propietat pública o privada) no sigui el mitjà principal o declarat explícitament dels manifestants. La manca de violència organitzada en aquests casos no implica l'absència de disturbis. Tot i així, les persones que hi participen apunten a formes de pressió que no siguin coacció física i que no facin ús d'armes de foc. Dit això, la no-violència no exclou altres formes de coacció.

Els treballs més citats sobre la no-violència, inclosa la classificació seminal dels mètodes no-violents de Gene Sharp, inclouen tàctiques més enllà de les manifestacions: les vagues, les ocupacions, els boicots i l'incompliment legal augmenten els costos de l'aplicació de la llei i de l'administració estatal. En aquestes tàctiques, les protestes no-violentes s'enfronten a forces dissenyades per utilitzar la violència física. Per a Sharp, el primer pensador destacat d'estratègies no-violentes, aquesta asimetria de poder és

definidora del fenomen i és fonamental per saber com s'articulen aquests moviments. Per exemple, la seva dependència de la popularitat massiva intenta trencar aquest desequilibri, incorporant finalment persones amb vincles cada cop més estrets amb els que executen la repressió estatal. Un dels estudis més grans sobre campanyes no-violentes, d'Erica Chenoweth i Maria Stephan, va trobar que aquestes són, de mitjana, més de deu vegades més massives que les violentes.¹ L'estudi exemplifica aquest procés de participació massiva relatant com, durant l'onada de protestes que va derrocar el president serbi Slobodan Milosevic l'octubre del 2000, la policia va rebutjar l'ordre d'utilitzar munició real contra els manifestants per por que els seus propis familiars estiguessin entre les víctimes.

En última instància, els desafiaments no-violents a l'autoritat de l'Estat es basen en el supòsit que la força letal que utilitzen minvarà pels límits autoimposats dels individus que els executen i per la pressió que altres estats poden exercir sobre ells. El poder dels grans nombres és fonamental per a aquesta suposició, així com la idea que la no-violència incita una major percepció de legitimitat per part dels observadors externs.² Encara que lluny d'una revisió completa, la nostra investigació diversifica els contextos dins de les revoltes més recents per explorar quines circumstàncies coexisteixen amb l'èxit o el fracàs dels moviments no-violents.

Considerem que un episodi de protestes o un moviment té èxit quan aconsegueix tots o almenys una part dels seus objectius, sense patir un nivell de repressió que fa que sigui poc probable que els assoleixi completament en el futur. Un argument que devem a una contribució recent de Kimberly Turner.³

Quan funciona la no-violència?

Durant les últimes dècades, nombrosos exemples de moviments no-violents han provocat grans transformacions, però d'altres han fracassat o s'han transformat en lluites

¹ Erica Chenoweth i Maria Stephan, "Drop Your Weapons. When and Why Civil Resistance Works," *Foreign Affairs*, 16 de juny, 2014, <https://www.foreignaffairs.com/articles/libya/2014-06-16/drop-your-weapons>.

² Erica Chenoweth i Maria Stephan, 'Why Civil Resistance Movements Succeed', entrevista de Steve Inskeep, NPR, 21 d'agost, 2014, <https://www.npr.org/2014/08/21/342095367/why-civil-resistance-movements-work>.

³ Kimberly Turner, "A win or a flop? Measuring mass protest successfulness in authoritarian settings," *Journal of Peace Research* 60, no.1 (2023): 107-123. <https://doi.org/10.1177/00223433221140434>.

armades. Les revolucions de color de principis dels anys 2000 a Geòrgia, Ucraïna i Kirguizistan van aconseguir enderrocar els règims que governaven els seus països forçant la repetició d'eleccions que havien estat manipulades. Tanmateix, uns anys més tard, el Moviment del Iemen del Sud el 2007 i la Primavera Àrab a principis dels anys 2010 van començar com a protestes massives no-violentes, però es van transformar ràpidament en guerres civils i van intensificar la repressió dels règims autocràtics.

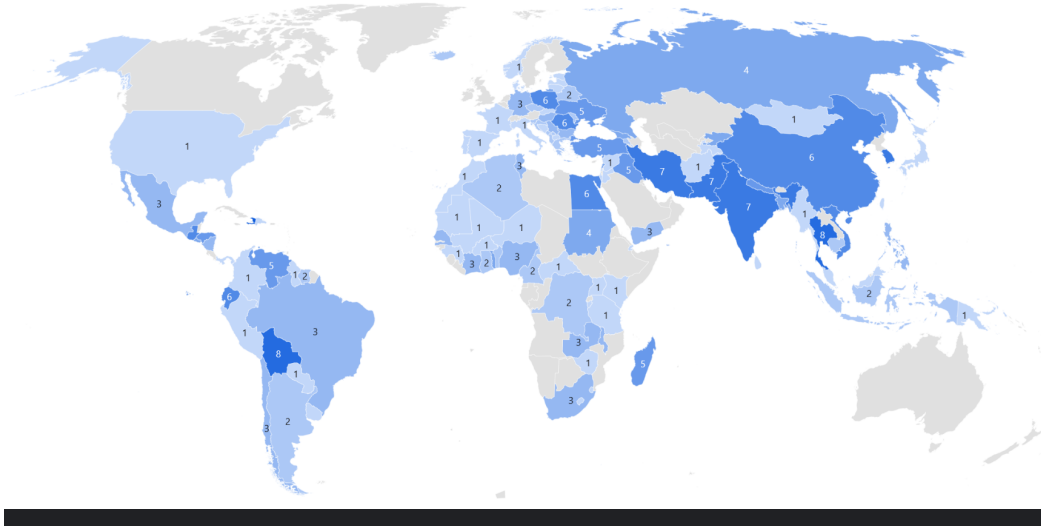
Tot i que hi ha un conjunt important de recerques que intenta posar llum sobre els factors de l'èxit no-violent, els investigadors han maldat per determinar quins factors es correlacionen amb l'èxit d'aquests moviments. La base de dades NAVCO 1.3 és un projecte de l'Institut per a la Recerca de la Pau d'Oslo (PRIO) creat amb aquest propòsit. Ha codificat 623 protestes a 126 països des de 1905. Aproximadament la meitat (317) són no-violentes. Aquest conjunt de dades constata que les protestes violentes fracassen més sovint que les no-violentes, un resultat que es manté si només mirem el subconjunt de moviments a Occident des de 1990. Aquests resultats, però, canvien si ens fixem en els moviments independentistes. Les dades en contenen 84 casos a tot el món, dels quals només 18 (20%) van tenir èxit, i tots van ser violents.⁴

El crític de la no-violència Peter Gelderloos argumenta que moltes de les victòries que s'atribueixen a aquesta forma de protesta són caracteritzacions convenientes i que, en realitat, o bé les accions no-violentes van tenir èxit només superficialment o contenien nivells de violència que desafien la seva inclusió en aquesta categoria. De fet, moviments com el dels drets civils als Estats Units dels anys 60 o el moviment contra l'apartheid a Sud Àfrica, que sovint s'associen a la no-violència, no s'ajustarien perfectament als criteris establerts anteriorment. La crítica de Gelderloos afegeix que la no-violència permet als estats protegir les seves estructures fonamentals fent concessions parcials a les protestes no-violentes. Queda poc clar si es tracta d'un problema exclusiu de la no-violència, però atenent aquesta crítica, fem una distinció clara en aquest informe entre els èxits menors (tàctics) i els majors (polítics) dins la nostra discussió dels casos.

⁴ El conjunt de dades NAVCO 1.3 classifica el moviment d'independència eslovè com a no-violent. No estem d'acord amb aquesta classificació, ja que la fase final del moviment va incloure una lluita armada amb més de 400 víctimes, amb l'ús d'armes de foc per part dels eslovens participants. Els moviments d'independència bàltics que tractem en aquest informe no apareixen en les dades.

Nonviolent uprisings by country 1905-2019 NAVCO 1.3 dataset

En el seu llibre "*Resistència civil: el que tothom ha de saber*", Erica Chenoweth troba que durant els darrers 10 anys menys del 34% de les campanyes no-violentes han tingut èxit, mentre que només ho ha fet el 9% de les violentes.⁵ Aquesta taxa d'èxit de la no-violència és un fet corroborat per altres estudis. Tanmateix, les causes de l'èxit són menys clares.⁶ El llibre de Chenoweth argumenta que el que importa és principalment el nombre de participants, però també els seus orígens. Els moviments que uneixen persones provinents múltiples grups socials solen tenir més èxit. El moviment Solidaritat de Polònia n'és un molt bon exemple.

Tot i que el nombre total de participants és un factor important, això no vol dir que un aixecament necessiti la participació de la majoria de la població per tenir èxit. Chenoweth conclou que mobilitzar més del 3,5% de la població és un llindar que augmenta dràsticament la probabilitat d'èxit, i cap moviment ha fracassat quan ha implicat activament més del 10% de la població. Tanmateix, aquesta posició és impugnada per un estudi de 2022 de Charles Butcher i Jonathan Pinckney, que de manera contraintuïtiva troba que les protestes més grans tenen menys probabilitats de

⁵ Ron Pagnucco, "Review of *Civil Resistance: What Everyone Needs to Know*," *The Journal of Social Encounters* 6, no.1 (2022): 177-181. https://digitalcommons.csbsju.edu/social_encounters/vol6/iss1/2.

⁶ Babak RezaeeDaryakenari, "The dilemma of violence," *Political Research Exchange* 3, no.1 (2021). <https://doi.org/10.1080/2474736X.2021.1910048>.

rebren concessions.⁷ Això pot ser degut al fet que els moviments més petits solen ser més sobtats, la qual cosa té un efecte desestabilitzador més gran que les grans protestes. Aquestes o bé es preveuen o creixen amb el temps, la qual cosa té en si mateix efectes perjudicials sobre els objectius del moviment, ja que els governs preparen contraofensives i s'adapten. Tot i que cap estat pot suportar la no cooperació d'una majoria aclaparadora de la població, hi ha contraexemples de mobilitzacions a gran escala que continuen sent manejables per l'Estat. L'independentisme català n'és un cas clar.

Una altra constatació que sembla consolidada és que, amb el pas del temps, els moviments es deterioren si no hi ha líders clars, o quan les autoritats aconsegueixen cooptar-los o obligar-los a cooperar. Entre els casos que presentem, Xile i Catalunya en són els millors exemples. Aquesta capacitat de resistir moviments grans i diversos sembla cada cop més probable. La tecnologia redueix el cost de la repressió i el control social i, per tant, probablement veurem que augmentarà el llindar de participants implicats als moviments no-violents amb èxit.

Estructura dels capítols

L'informe organitza tots els capítols segons un tema comú. Això facilita extreure conclusions de moviments diversos. En primer lloc, establím el context històric en què es van produir. Des de la dinàmica política dels darrers anys de la Unió Soviètica a finals de la dècada de 1980, fins a la política espanyola de principis dels anys 2000 i la seva dimensió europea, cadascun dels nostres capítols està incrustat en un conjunt de condicions molt diferents derivades del seu moment històric. Continuem descrivint l'objectiu del moviment tal com se l'explicaven els seus protagonistes. Són diferents en cada cas, i trobem que la història que la gent construeix per justificar les seves accions està lligada a com les duen a terme. Com s'organitzen, amb quins grups i amb quines tàctiques.

A continuació, ens centrem en els factors geopolítics i exògens del moviment. Com en qualsevol episodi d'inestabilitat política, en aquells creats pels moviments hi ha en joc interessos d'actors internacionals. El fet que tinguin voluntat i capacitat d'influir en els

⁷ Charles Butcher i Jonathan Pinckney, "Friday on My Mind: Re-Assessing the Impact of Protest Size on Government Concessions," *Journal of Conflict Resolution* 66, no. 7-8 (2022): 1320-1355. <https://doi.org/10.1177/00220027221099887>.

resultats pot ser un factor important. Tanmateix, la ingerència estrangera no és tan habitual en les revoltes polítiques no-violentes. Tot i que els règims amb aliats poderosos són més forts i tenen més marge de repressió, les intervencions estrangeres directes no són la norma contra els moviments no-violents. Un altre element del context geopolític d'aquests moviments és el seu contagi. Els nostres casos coincideixen amb la investigació existent en la constatació que la difusió de moviments i tàctiques és limitada i circumscrita als països veïns.⁸

Seguidament, examinem quina estratègia i tàctiques van ser utilitzades pels manifestants i com els moviments desenvolupen les seves accions. Els diferents factors aquí no són només l'enfocament estratègic o l'elecció dels elements materials, sinó el grau d'organització política que va assolir el moviment i com el va sostenir (o no) durant les seves múltiples protestes o accions. Això ens porta a fixar-nos en quina va ser la reacció de l'Estat contra aquests moviments. Ens basem en la classificació dels mecanismes de repressió de Jules Boykoff (2007) per estructurar la nostra comparació.

Boykoff desenvolupa una distinció útil entre quatre estratègies que fan servir els estats per desmobilitzar. Aquests són: L'esgotament dels recursos, l'estigmatització, la divisió i la intimidació. Cadascun utilitza un conjunt d'accions per erosionar les relacions entre els ciutadans dissidents, els mitjans de comunicació i el públic en general que fan possible la mobilització. Tots aquests mecanismes s'utilitzen en els nostres casos, però l'estigmatització i la intimidació són els més destacats. Amb el primer, l'Estat pretén trencar possibles aliances o solidaritats entre la ciutadania mobilitzada i la no mobilitzada o la seva base de suport. En el segon, el poder de coacció de l'Estat obliga els participants a témer costos personals si s'incorporen al moviment.

Utilitzem els darrers paràgrafs de cada capítol per argumentar si el cas va aconseguir èxits tàctics i polítics. Distingim entre els dos perquè hem trobat que l'èxit en el primer no comporta necessàriament l'èxit en el segon. En alguns dels nostres casos, les victòries tàctiques van desafiar l'estabilitat, l'autoritat o fins i tot el control territorial de l'Estat, però finalment no van donar lloc a un canvi polític durador perquè els fracassos en l'estratègia política o l'organització del moviment no van poder traduir aquestes victòries en un canvi de règim.

⁸ Kristian S. Gleditsch i Mauricio Rivera, "The Diffusion of Nonviolent Campaigns," *Journal of Conflict Resolution* 61, no. 5 (2017):1120-1145. <https://www.jstor.org/stable/26363920>.

2. Anàlisi de casos

2.1 Moviment de restauració de la independència dels estats bàltics

Context

Països bàltics és el terme geopolític que fa referència a la regió nord-est d'Europa que inclou les repúbliques d'Estònia, Letònia i Lituània. A la segona meitat del segle XIX, els pobles de les tres zones va experimentar un despertar nacional. Això va portar a la revifalla de la cultura, les tradicions i la literatura. Durant la Revolució Russa de 1905, organitzacions nacionalistes bàltiques van protestar i van fer vagues per mostrar el seu descontentament amb el règim tsarista. L'Exèrcit Imperial Rus va reprimir severament les revoltes. Tanmateix, el col·lapse successiu dels imperis rus i alemany arran de la Primera Guerra Mundial va permetre l'establiment dels països bàltics com a estats independents.⁹ El setembre de 1921, els tres països eren membres de la Lliga de les Nacions. Cal destacar que, tot i que aquests estats van ser integrats amb èxit a la comunitat internacional, això va ser en part imposat pels guanyadors de la Primera Guerra Mundial, perquè Alemanya i, especialment, Rússia, romanguessin febles, aplicant en aquests casos el principi d'autodeterminació dels pobles reconegut als coneguts com a Catorze punts del president Wilson.

El primer període d'independència dels països bàltics es va acabar abans de l'inici de la Segona Guerra Mundial. El 23 d'agost de 1939, els ministres d'Afers Exteriors de l'Alemanya nazi i de la Unió Soviètica van signar el pacte Molotov-Ribbentrop. Aquest pacte de no-agressió va dividir Polònia entre els dos països. Estònia i Letònia van caure dins de l'esfera d'influència de la Unió Soviètica. Un mes després, hi va haver una reorganització del pacte secret i Lituània també va entrar a formar part de l'esfera

⁹ Romuald J. Misiunas, "Baltic States. Independent Statehood", *Britannica*, <https://www.britannica.com/place/Baltic-states/Independent-statehood> (Accessed September 3, 2023).

soviètica.¹⁰ Sota el domini soviètic milers d'intel·lectuals bàltics van ser deportats a Sibèria. El 1941, l'Alemanya nazi va envair la Unió Soviètica. Després de la retirada dels alemanys el 1944, els bàltics van esdevenir part de la Unió Soviètica.

El període de la postguerra va consistir en la reintegració dels Bàltics a l'URSS. Durant la major part de l'existència de la Unió Soviètica, l'objectiu de la metròpoli va ser la russificació de les poblacions bàltiques, buscant eliminar qualsevol vestigi del seu temps com a estats independents. Tanmateix, durant les darreres dècades de la Guerra Freda, la regió bàltica s'havia convertit en un niu de resistència antisoviètica, on la gent va anar expressant progressivament la seva dissidència de manera més oberta. Durant els anys de la Perestroika i la Glasnost, el moviment d'alliberament nacional va guanyar força, i les masses van començar a reunir-se per cantar cançons patriòtiques, d'aquí el nom de "Revolució Cantant".¹¹ Tot i que les manifestacions eren no-violentes, aquestes van ser reprimides pel règim soviètic. Tanmateix, les eleccions de principis de 1990 permetes per les reformes polítiques en el marc de la Perestroika van culminar amb majories independentistes als tres estats. El fracàs d'un cop d'estat a Moscou -amb l'objectiu de truncar les reformes de Mikhaïl Gorbtxov- durant l'estiu de 1991 va permetre que els tres països esdevinguessin estats independents.

Objectius i relat

Els objectius dels estats bàltics anaven des d'una major autonomia fins a la demanda plena d'independència.¹² Els tres països van pressionar per una major autonomia política i econòmica, i si les reformes no eren capaces de satisfer les seves necessitats, la secessió esdevindria un imperatiu. El catalitzador de l'activisme bàltic va ser la preocupació pel medi ambient.¹³ Després de l'accident del reactor nuclear de Txernòbil el 1986, l'activisme bàltic es va centrar en les condicions decadents degudes a la ràpida industrialització. Culpaven el caràcter centralitzat del model estalinista de creixement i

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ Karsten Brüggemann, "One Day We Will Win Anyway". The "Singing Revolution" in the Soviet Baltic Republics." In *The Revolutions of 1989: A Handbook*, edited by Wolfgang Mueller, Michael Gehler and Arnold Suppan (Vienna, 2015), 226.

¹² Luba Racanska, "Ethnonationalism in the Soviet Union: The Case of the Baltic States," *Journal of Political Science* 19, no. 1 (1991): 110, <https://digitalcommons.coastal.edu/jops/vol19/iss1/8>.

¹³ *Ibid.*, 111. .

funcionament econòmic i industrial.¹⁴ La gent dels països bàltics volia més autogovern per tenir control sobre els seus afers interns.

Sota aquesta idea de control, el poble bàltic temia convertir-se en una minoria ètnica als seus països. La ràpida industrialització va provocar onades importants d'immigració. Aquesta és la raó per la qual s'associa el nacionalisme bàltic a l'etnonacionalisme. Letònia va arribar a un punt en què només el 54 per cent dels 2,7 milions era ètnicament letó.¹⁵ En una línia similar, Estònia va arribar al 65 per cent dels 1,6 milions d'habitants que eren estonians.¹⁶ Lituània va ser la que en tenia d'un percentatge més alt, el 80 per cent dels seus ciutadans eren lituans. Tanmateix, els lituans estaven preocupats per una altra qüestió. Volien una major llibertat religiosa. L'Església Catòlica va tenir un paper significatiu en la resistència. S'oposava a l'ateisme propagat pel domini soviètic.¹⁷ En resum, l'objectiu principal era la preservació de la seva identitat nacional en forma de llengua, tradicions, governança, llibertats civils, així com el reconeixement dels seus límits territorials.

De mateixa manera que altres moviments, els bàltics es van acollir al relat del dret a l'autodeterminació dels pobles. Els Fronts Populars d'Estònia i Letònia i els Sajudis a Lituània van descriure que "els pobles" es refereix a aquells que tenen el títol de *nacionalitat*.¹⁸ La justificació de l'autodeterminació es va utilitzar en una àmplia gamma d'àmbits per tal d'aconseguir canvis.

Entorn exògen i factors geopolítics

Com hem vist en el context, el col·lapse dels imperis alemany i rus a l'esclat de la Primera Guerra Mundial va crear una oportunitat pels estats bàltics per emergir. Després de la

¹⁴ *Ibid.*, 112.

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ Anika Binnendijk i Marta Kepe, *Civilian-Based Resistance in the Baltic States* (Calif: RAND Corporation, 2021), 65, <https://view.ckcest.cn/AllFiles/ZKBG/Pages/420/0ce6df3e90fe1c3a3b2d2e4a3d6cbda13a0d3b48.pdf>.

¹⁸ Nils R. Muiznieks, "The Influence of the Baltic Popular Movements on the Process of Soviet Disintegration," *Europe-Asia Studies* 47, no. 1 (1995): 4, <https://www.jstor.org/stable/153191>.

llarga nit soviètica, tots tres van aprofita-ho per recuperar la independència, en part, gràcies a una combinació d'almenys dos factors geopolítics.

El primer factor fou el grau d'èxit de Mikhaïl Gorbatxov a l'hora d'explicar les seves polítiques. El Kremlin no va ser capaç ni d'aturar ni alentir el procés d'independència de les repúbliques bàltiques. Gorbatxov va liderar dues iniciatives principals: 'Perestroika' o 'reestructuració' i 'Glasnost' o 'obertura'. La Perestroika pretenia revitalitzar l'economia soviètica alhora que s'allunyava d'una economia de planificació centralitzada. L'objectiu era fer més competitiva l'economia soviètica. Juntament amb la Perestroika, la iniciativa de Glasnost es referia a les reformes polítiques i socials de la Unió. L'objectiu era augmentar la llibertat d'expressió i el diàleg polític a l'URSS. A la comunitat internacional, Gorbatxov va tenir èxit en apel·lar a altres nacions sobre els problemes comuns als quals s'enfrontava la humanitat.¹⁹ Volia fer el mateix dins de la Unió Soviètica pensant que les seves polítiques animarien els bàltics a encaixar en una comunitat o federació més oberta. Tanmateix, va passar el contrari. Aquestes polítiques, en lloc de satisfer la recerca de l'autonomia, van permetre als països bàltics expressar la seva dissidència amb més energia.

El segon factor exogen va ser el paper dels països occidentals. El 1989, Lituània va ser el primer dels països bàltics a desafiar formalment la legitimitat soviètica.²⁰ Va celebrar eleccions que van resultar en una majoria parlamentària per la independència. Estònia va ser una mica més prudent. El març de 1990, Estònia va emetre un avís informant a Moscou que Estònia s'estava embarcant en un camí gradual cap a la secessió.²¹ El maig del mateix any, després de les eleccions del març, Letònia va aprovar una llei que il·legalitzava l'ocupació de l'URSS.²² Després de les accions de Lituània, els Estats Units van deixar clar que no estaven preparats per posar-se al costat dels bàltics. Altres líders d'Europa occidental van evitar qualsevol tipus de posicionament sobre la qüestió a banda i banda. També van evitar comentaris sobre la repressió soviètica. Tot i que Washington semblava donar poc pes a la qüestió lituana, el Congrés va aprovar una

¹⁹ Racanska (n 13) 118.

²⁰ *Ibid.*, 114.

²¹ *Ibid.*, 115.

²² Valters Nollendorfs, "History of Latvia. A Chronology of Events," *The Latvian Institute* (2010), <https://eca.state.gov/files/bureau/history-of-latvia.pdf>.

resolució acuradament articulada. Va dir que el president "ha de planificar i prendre mesures, el més aviat possible, que normalitzin les relacions diplomàtiques amb el nou govern de Lituània".²³ En resum, els Estats Units, tot i que no van emetre cap document amb força legal, van enviar un senyal als estats bàltics. Curiosament, un dia després que Lituània declarés la seva independència, Islàndia va reconèixer el país. A diferència de la majoria de països europeus, que temien les conseqüències de Moscou si reconeixien els bàltics, Islàndia estava menys lligada econòmicament a l'URSS. Tot i que Moscou va intentar castigar Islàndia amb el comerç i també per mitjans diplomàtics, Islàndia es va mantenir ferma en la seva decisió.

A més dels dos factors geopolítics exògens, cal subratllar que el fracàs de Moscou també es pot atribuir al caràcter de les seves accions i a la convulsió interna. L'URSS va arribar tard a la partida. O bé estava en mode reactiu o ni tan sols actuava davant dels fets. Això va provocar un desacord intern dins de la direcció soviètica, quan calia un front unificat davant les demandes d'independència.

Estratègia, tàctiques i accions

Com que Gorbaxov va portar el canvi i treballava per cohesionar la unitat de les repúbliques, aquestes van haver de canviar d'enfocament. Els moviments bàltics van aprendre a ser més estratègics. L'objectiu principal de la seva estratègia era construir una campanya no-violenta molt sòlida.²⁴

Pel que fa als costos per a la potència ocupant,²⁵ els Fronts i el Sajudis s'asseguraven que els seus principis rectoris i tàctiques fossin prou generals i aplicables a altres moviments nacionals.²⁶ Països com Ucraïna, Bielorússia i Moldàvia es van inspirar en els bàltics. De fet, el president del Moviment Popular d'Ucraïna -Rukh- va admetre que les repúbliques bàltiques van servir d'exemple.

²³ Racanska (n 13) 116.

²⁴ Binnendijk i Kepe (n 18), 55.

²⁵ *bid.*, 75.

²⁶ Muiznieks (n 19) 12.

El moviment bàltic també va intentar mermar al màxim el poder polític i econòmic de l'URSS.²⁷ Això incloïa una àmplia gamma d'accions tàctiques. Va variar des de preservar les seves llengües, els seus símbols –fins i tot quan estava prohibit– així com l'aixecament de barricades per obstruir l'accés a les infraestructures crítiques.²⁸

Fins i tot quan el moviment va experimentar la repressió, els activistes van continuar mobilitzant-se. Això va produir dos efectes: d'una banda, la repressió va radicalitzar la població que en primera instància no es preocupava per l'autonomia; i de l'altra, la repressió va crear fractures dins la direcció soviètica, sobretot entre Ieltsin i Gorbatxov. Aquest front tan fràgil va obrir clarament les portes als estats bàltics.

A més, els moviments bàltics van organitzar manifestacions massives de gran èxit com la Via Bàltica, la cadena humana de Tallinn a Vílnius. Més de dos milions de persones es van agafar de les mans als tres països.²⁹ Aquest tipus d'activitats mantindrien la moral alta i també ajudarien a ampliar la base civil. Altres moviments arreu del món adoptarien més tard aquesta tàctica. Els fets de gener de 1991 també són remarcables. Milers de lituans es van concentrar a la torre de televisió de Vílnius, Lituània, per enfrontar-se a les tropes soviètiques. Catorze persones van morir i milers van resultar ferides.³⁰ En l'actualitat, el 13 de gener és el Dia del Defensor de la Llibertat per commemorar els civils desarmats que van defensar la seva independència contra les forces armades soviètiques.

Finalment, la diàspora va mantenir vives les aspiracions nacionals. Els moviments pro-independència van enviar cartes als governs occidentals explicant el tema. El creixement constant per buscar suport extern va contribuir a la desintegració imminent de l'URSS.

²⁷ Binnendijk i Kepe (n 18), 75.

²⁸ *Ibid.*

²⁹ Muiznieks (n 19) 12.

³⁰ Marek Grzegorzcyk, "Lithuania remembers January 13, 1991," *Emerging Europe*, 13 de gener, 2021. <https://emerging-europe.com/news/lithuania-remembers-january-13-1991>.

Intensitat de la repressió

Pel que fa a l'escassetat de recursos, els moviments populars bàltics tenien periodistes i editors que es dedicaven a un activisme interestatal per arribar a més audiències.³¹ Tots ells van resultar crucials per arribar a tots els racons de la Unió Soviètica. Moltes vegades, els venedors dels diaris bàltics van patir injustícies en mans de les autoritats locals.³² En altres paraules, es buscava que aquests recursos fossin reorientats cap a altres llocs.

El règim soviètic tenia com a objectiu la russificació de tots els aspectes de la vida als estats bàltics, amb especial atenció a l'educació. Directament i indirecta, això va portar a desacreditar els atributs vinculats a una determinada cultura, la qual cosa es convertí en una devaluació del grup en conjunt. Els estats bàltics, però, van ser capaços d'abordar-ho de manera eficient.

La repressió pren moltes formes, i una altra d'elles és quan la força d'ocupant pretén dividir els dissidents sobre aspectes que potser no tenen importància. Per sort, els moviments populars bàltics van ser capaços de marcar el to des del principi. En el seu cas, van ser els moviments populars els que van poder trencar la voluntat de Moscou.

Finalment, gairebé sempre hi ha intimidació, en qualsevol dels seus graus. En aquest cas, tot i que nombrosos dissidents polítics van ser empresonats per les seves idees i activisme, la població estava sota vigilància, i hi va haver enfrontaments i morts -un exemple tràgic i il·lustratiu és l'incident de la torre de televisió de Vílnius quan l'exèrcit soviètic pretenia recuperar la torre-. Els estats bàltics van resistir i perseverar en el seu objectiu.

Grau d'èxit: tàctic i polític

En un apartat anterior, aquest informe esmenta l'estratègia, les tàctiques i les accions concretes que van adoptar els moviments bàltics. Per tant, també és crucial avaluar el seu grau d'èxit.

³¹Muiznieks (n 19) 6.

³²*Ibid.*, 7

Els moviments bàltics pretenien fer que els costos d'ocupació de l'URSS fossin els més alts possibles per fer que la Unió reconsiderés la seva presència allà. Al principi l'èxit tàctic d'aquest va ser bastant baix, es podria argumentar que va ser gairebé un fracàs. No obstant això, amb el temps va anar agafant força, i els bàltics van servir de referència per a altres països.³³ Més important encara, l'èxit semblava estar en l'àmbit polític. Hi ha alguns acadèmics que argumenten que els Moviments Populars del Bàltic són indispensables per explicar el col·lapse de l'URSS.³⁴ Per això, l'èxit polític es pot interpretar com a immensament alt.

Respecte al fer minvar el poder polític i econòmic de l'URSS, en termes estrictes, l'assoliment tàctic tampoc va ser un èxit. El domini soviètic ja havia establert la seva consolidació política i econòmica. Tanmateix, els moviments bàltics van poder mantenir i promoure els seus elements culturals distintius. Va ser l'obstinada persistència per preservar la seva identitat nacional el que va tenir un paper important en l'àmbit polític.³⁵ Així doncs, en general es pot argumentar que van ser exitosos.

De la mateixa manera, l'èxit tàctic d'intentar reduir la repressió, al principi no va funcionar.³⁶ Tanmateix, les coses van canviar quan la repressió va tenir efectes polítics per dues bandes. En primer lloc, la repressió en determinades circumstàncies va consolidar la solidaritat entre el grup mobilitzat.³⁷ En segon lloc, la repressió continuada va augmentar els seus costos fins al punt que els costos van superar els beneficis. Per tant, si només s'analitza la repressió es pot qualificar d'èxit limitat, però si es mira en perspectiva, els països bàltics van tenir èxit.

Des de l'inici, els moviments bàltics van reeixir a l'hora de mantenir i ampliar la base civil. Aquest aspecte va gaudir de bons resultats tan tàctics com polítics. Els Fronts estonià i letó i el Sajudis lituà van poder mobilitzar grans quantitats de població civil a tot arreu.

³³ Binnendijk i Kepe (n 18), 75.

³⁴ Muiznieks (n 19).

³⁵ Hank Johnson, "The Comparative Study of Nationalism: Six Pivotal Themes From the Baltic States," *Journal of Baltic Studies* 23, no. 2 (Estiu 1992): 98.

³⁶ Binnendijk i Kepe (n 18), 75.

³⁷ Johnson (n 35), 98.

Finalment, els Bàltics van tenir resultats discrets en l'àmbit de la recerca de suport extern. El seu èxit va ser moderat tant tàcticament com política, ja que els governs occidentals no donaven suport explícit a l'emancipació. Molts argumenten que la victòria en aquest camp es va deure a la dinàmica soviètica interna.³⁸ En qualsevol cas, val la pena assenyalar que en molts casos la manca de posicionament de les potències es pot interpretar de manera positiva.

³⁸ Binnendijk i Kepe (n 18), 75.

2.2 La revolta del Maidan a Ucraïna

Context

La revolució del Maidan, també coneguda com Euromaidan o la Revolució de la Dignitat, va ser un moviment no-violent que es va desenvolupar des de finals del 2013 fins a principis del 2014, i va aconseguir enderrocar el govern d'Ucraïna i canviar la seva orientació geopolítica cap a l'oest. Des que va obtenir la independència de la Unió Soviètica el 1991, Ucraïna afrontava diversos reptes, com ara la corrupció política i empresarial, la inestabilitat econòmica i les desigualtats socials, la manca de modernització industrial i la recerca del seu paper geopolític en l'ordre europeu posterior a la Guerra Freda. El sistema polític va quedar capturat per la dinàmica competitiva entre les forces prooccidentals i prorusses, així com per la competència entre les forces oligàrquiques, la qual cosa va provocar un descontentament públic generalitzat.

El detonant immediat de la revolució del Maidan va ser la decisió sobtada del govern d'abandonar la signatura d'un acord d'associació amb la Unió Europea (UE) el novembre de 2013. Aquest moviment va ser percebut per molts ucraïnesos com una traïció a les seves aspiracions d'una integració més estreta amb Europa i un allunyament respecte de Rússia.

La decisió va provocar protestes generalitzades a la capital ucraïnesa, Kíiv, centrades al voltant del Maidan Nezalezhnosti, o plaça de la Independència, que es va estendre ràpidament per tot el país, amb més intensitat a les regions centrals i occidentals. Inicialment, les manifestacions van ser pacífiques, amb els manifestants que reclamaven reformes democràtiques, la fi de la corrupció i uns vincles més estrets amb la UE. Tot això amb el teló de fons d'un sentiment nacionalista creixent. Quan el govern va respondre amb violència i repressió, les protestes van augmentar.

La revolució del Maidan va agafar força quan persones de tots els àmbits es van unir a les manifestacions, inclosos estudiants, intel·lectuals, treballadors i part de l'oposició política. La situació va arribar a un punt de màxima tensió el febrer de 2014, amb uns episodis de violència que van provocar la mort de més d'un centenar de manifestants i

diversos polícies. Aquest tràgic esdeveniment va galvanitzar el moviment i finalment va provocar la caiguda del president Viktor Ianukóvitx, que va fugir del país.

La revolució del Maidan va tenir conseqüències de gran abast per a Ucraïna i la regió. Va posar en marxa una cadena d'esdeveniments que finalment van conduir a l'annexió de Crimea per part de Rússia i al conflicte en curs a l'est d'Ucraïna, i que el febrer de 2022 va convertir-se en una agressió militar a gran escala per part de la Federació Russa. També va marcar el punt de partida de la creixent hostilitat entre Rússia i Occident, que va passar de la competència a la confrontació militar indirecta.

Objectius i relat

En iniciar-se el 21 de novembre de 2013, les protestes del Maidan tenien com a objectiu impulsar una integració més estreta amb la UE. El govern ucraïnès, encapçalat pel llavors president Viktor Ianukóvitx, havia suspès la signatura d'un Acord d'Associació amb la UE, optant en canvi per mantenir l'equilibri entre Rússia i la UE, així com uns vincles econòmics més estrets amb el seu veí oriental. Els manifestants van exigir que Ucraïna s'alineés més estretament amb Europa i implementés reformes per complir els estàndards europeus. Les accions repressives de les autoritats ucraïneses liderades pel president Ianukóvitx, especialment arran del recurs massiu a la violència per part de la policia antiavalots el 30 de novembre, van ampliar l'abast dels objectius dels manifestants, inclosos els següents:

-Lluita contra la corrupció i el sistema oligàrquic: la corrupció havia estat rampant a Ucraïna des de la seva independència l'any 1991³⁹. Així, el moviment reclamava la fi de les pràctiques corruptes generalitzades entre empresaris, funcionaris, governants, polítics i agències de l'ordre, i reformes econòmiques per millorar el nivell de vida de la població, i reduir la influència dels coneguts com a oligarques.

-Reforma política i constitucional: els manifestants van exigir reformes polítiques i la dimissió del president Ianukóvitx i el seu govern. Reclamaven un sistema polític més democràtic i inclusiu, on el poder es distribuís de manera més equitativa, també recuperant la Constitució d'Ucraïna a la seva forma de 2004, menys presidencialista, que

³⁹ "Corruption Perceptions Index: Ukraine," Transparency International, <https://www.transparency.org/en/cpi/2013/index/ukr> (Accessed September 18, 2023).

havia estat derogada pel Tribunal Constitucional d'Ucraïna poc després que Ianukóvitx fos elegit president el 2010.⁴⁰

-Nacionalisme i descomunització: una part del moviment, en el qual algunes organitzacions ultranacionalistes menors van tenir un paper important, es va anar centrant de forma incremental en demandes relacionades amb l'eliminació del llegat soviètic (estàtues, noms de carrers, etc.), i en les polítiques nacionals d'ucrainització.

Entorn exogen i factors geopolítics

La revolució del Maidan a Ucraïna es va desenvolupar en un context geopolític complex, amb múltiples actors i interessos exògens implicats. Des del 2009, el país va quedar capturat entre dos processos d'integració política i econòmica: l'Associació Oriental de la UE (i els Acords d'Associació amb part de les antigues repúbliques soviètiques que comportava) i la Unió Econòmica Euroasiàtica liderada per Moscou. A mesura que les manifestacions van agafar força, van captar l'atenció i interès de diverses potències regionals i mundials, cadascuna amb els seus propis interessos estratègics al país.

La UE, en particular països com Polònia i Lituània, i també Suècia, van veure el moviment del Maidan com una oportunitat per ampliar la seva influència i impulsar els interessos de la UE a Ucraïna. Van donar suport a les demandes dels manifestants d'una integració més estreta amb la UE, oferint assistència política i financera per enfortir l'oposició. Per a la UE, una Ucraïna econòmicament i políticament estable i alineada amb els estàndards europeus milloraria la seva seguretat i les seves perspectives econòmiques.

A l'altra banda de l'espectre geopolític, la Rússia del president Vladimir Putin va veure la revolució del Maidan com una amenaça per als seus interessos estratègics. Rússia considerava Ucraïna una part essencial de la seva esfera d'influència i un amortidor contra l'expansió oriental de l'OTAN. El potencial alineament estratègic d'Ucraïna amb Occident i, especialment, amb l'OTAN, va ser percebut per part de Rússia com una amenaça directa a la seva seguretat, i la possible pèrdua d'influència sobre Kíiv era

⁴⁰"Ukraine Boosts Powers of President Yanukovich", *BBC News*, 1 d'octubre, 2010. <https://www.bbc.com/news/world-europe-11451447>.

quelcom inacceptable des de la perspectiva imperialista russa respecte del seu veïnat, segons la qual la sobirania de països com Ucraïna estava condicionada a la seva alineació exterior amb Moscou.

La resposta de Rússia a la revolució del Maidan es va caracteritzar per una combinació de maniobres polítiques, pressió econòmica i, en última instància, intervenció militar. Va donar suport al govern de Ianukóvitx i es va oposar als manifestants, acusant-los d'estar influenciats per les potències occidentals i els nacionalistes radicals. En definitiva, l'annexió de Crimea per part de Rússia i el conflicte en curs a l'est d'Ucraïna es poden entendre com a conseqüències directes de la revolució del Maidan i de la intensificació de la competència geopolítica que va provocar.

Per la seva banda, els Estats Units havien estat promovent la integració occidental d'Ucraïna des de principis dels anys 90 i van donar suport a les aspiracions d'integració a la UE, ja que percebien el país com una pedra angular de la competència amb Rússia a l'Europa de l'est. Van proporcionar suport diplomàtic i ajuda financera a Ucraïna, tot i que el seu nivell de compromís no era tan ampli com el de la UE.

A més d'aquests grans actors, altres actors regionals com Turquia i la Xina van seguir de prop la revolució del Maidan, avaluant l'impacte potencial sobre els seus interessos a la regió.

En conclusió, la revolució del Maidan a Ucraïna es va desenvolupar al compàs dels interessos externs en joc: la UE i els EUA, d'una banda, i Rússia, de l'altra, amb visions oposades sobre el futur d'Ucraïna, la qual cosa va provocar una tensa lluita per la influència. El suport polític i financer occidental al Maidan i la pressió contra les autoritats ucraïneses amb eines com les sancions i la pressió mediàtica van tenir un paper fonamental en el resultat de la revolució i la destitució del president Ianukóvitx. Aquests esdeveniments van tenir conseqüències de gran abast, no només per al propi país, sinó també per a les dinàmiques regionals i internacionals més àmplies a l'Europa de l'est, establint les bases d'una dinàmica de confrontació que va portar a l'annexió de Crimea per part de Rússia, l'impuls d'una revolta prorrusa al Donbas i, més recentment, l'agressió militar a gran escala de Rússia contra Ucraïna el febrer de 2022.

Estratègia, tàctiques i accions

Els manifestants implicats en la revolució del Maidan van recórrer a un enfocament incremental per a assolir els seus objectius. Una de les seves estratègies principals va ser establir una presència sostinguda, visible i alhora políticament simbòlica a la plaça Maidan Nezalezhnosti de Kíiv, que es va convertir en el cor del moviment. En ocupar la plaça, els manifestants buscaven demostrar la seva determinació i enviar un missatge clar a les autoritats.

Tàctiques com la resistència no-violenta van ser clau per a l'èxit del moviment. Els manifestants van organitzar manifestacions pacífiques, marxes i concentracions, que van atraure grans multituds i van cridar l'atenció internacional. Van utilitzar la desobediència civil bloquejant carrers i ocupant edificis governamentals, pressionant les autoritats perquè responguessin a les seves demandes. Les xarxes socials i les plataformes digitals van tenir un paper fonamental en la coordinació d'accions, la difusió d'informació i la lluita contra la propaganda governamental.

L'1 de desembre de 2013 va esclatar una protesta massiva com a reacció al primer episodi de violència policial desproporcionada el dia anterior, que va deixar desenes de ferits. A partir d'aquell moment, el moviment va incrementar la seva força quantitativa i qualitativa, generant un cas de paradoxa de la violència, en què l'ús de la força contra les protestes no-violentes esdevé clarament contraproduent per a les autoritats.⁴¹ Almenys 300.000 persones es van congregar al centre de Kíiv i desenes de milers a diverses altres ciutats del centre i l'oest d'Ucraïna. Grups d'activistes van ocupar l'Ajuntament de la ciutat de Kíev i la Casa dels Sindicats, i es van produir enfrontaments al carrer Bankova, a prop del districte governamental. L'Euromaidan va evolucionar i es va endurir, els manifestants van instal·lar tendes i barricades després de l'assalt policial, i la plaça de la Independència va passar a assemblar-se a un campament fortificat permanent, cada cop més disciplinat i organitzat, reflectint així el seu sentiment antigovernamental.

Els manifestants també van emprar una àmplia gamma d'accions per amplificar el seu missatge i desafiar les estructures de poder existents. Aquestes accions incloïen la creació d'espais comuns per a la discussió i l'organització. Van establir estructures

⁴¹Jonathan Pinckney, "Violence and the Backfire Effect," Horizons Project, 2022, <https://horizonsproject.us/violence-and-the-backfire-effect-url/> (Accessed September 18, 2023).

d'autogovern, proporcionant ajuda mèdica, menjar i altres serveis essencials per mantenir el moviment de protesta. Els activistes van crear nous mitjans independents, inclosa la cobertura en directe del moviment. També van llançar "Automaidan", una campanya de combois de protesta d'automòbils que, en el seu moment àlgid, constava de més de 1.000 cotxes⁴² i portava a terme accions com ara bloquejar els trens que portaven reforços policials a la capital.

A més de les tàctiques pacífiques, també es van presenciar més accions de confrontació durant la revolució del Maidan, tot i que encara s'emmarcaven en l'àmbit de la no-violència, en una escalada que moltes vegades va ser una reacció natural a la violència policial o a mesures repressives com l'enduriment de la legislació per reduir el dret a la llibertat de reunió. Aquests van incloure enfrontaments amb la policia, especialment durant les violentes accions policials contra el campament ordenades pel govern. Els manifestants van utilitzar barricades, pals, escuts i còctels molotov per defensar les seves posicions i resistir les forces governamentals. El paper de les unitats d'autodefensa (formades de vegades per militants d'extrema dreta i/o hooligans d'equips de futbol ucraïnesos) va ser fonamental, i van ser clau en l'organització de la resistència contra la violència antiavalots. Es van crear a principis de desembre de 2013 i organitzats en sotnies, o unitats de 70 a 300 membres,⁴³ i al febrer de 2014 estaven formades per entre 10.000 i 12.000 persones.⁴⁴

El moviment va aprofitar el poder del simbolisme. L'ús de banderes nacionals, cançons patriòtiques i expressions culturals van fomentar un sentit d'unitat i identitat entre els manifestants. A més, els monuments en honor als que van perdre la vida en els enfrontaments amb les forces de seguretat van servir de recordatoris dels sacrificis fets durant la revolució.

En general, els manifestants de la revolució del Maidan van emprar una combinació de planificació estratègica, resistència no-violenta, desobediència civil, construcció de

⁴² Maciej Bartkowski i Maria J. Stephan, "How Ukraine Ousted an Autocrat: The Logic of Civil Resistance," *The Atlantic Council*, 1 de juny, 2014, <https://www.atlanticcouncil.org/commentary/article/how-ukraine-ousted-an-autocrat-the-logic-of-civil-resistance/>.

⁴³ "Загони самооборони є сучасною моделлю козацтва – сотник Євромайдану", *Radio Svoboda*, 20 de desembre, 2013, <https://www.radiosvoboda.org/a/25207792.html>.

⁴⁴ «Мы чувствуем себя Украинской повстанческой армией XXI века», *Obkom*, 12 de febrer, 2014, <http://obkom.net.ua/articles/2014-02/12.1040.shtml>.

comunitats i accions de confrontació per avançar en la seva causa, i malgrat els episodis de violència de les últimes setmanes, sempre van ser reactius i defensius. Per tant, el moviment entra dins la categoria de no-violent. La capacitat dels manifestants d'adaptar-se i mobilitzar-se amb eficàcia va tenir un paper crucial en l'èxit del moviment, que finalment va provocar canvis polítics significatius a Ucraïna.

Intensitat de la repressió

Durant la revolució del Maidan, les autoritats van contrarrestar el moviment amb nivells creixents d'accions repressives. El govern, liderat pel president Viktor Ianukóvitx, va utilitzar diverses tàctiques i mesures per sufocar la dissidència i mantenir el control. Segons la classificació de Jules Boykoff dels mecanismes de repressió de l'estat, les autoritats ucraïneses van utilitzar tres de les quatre categories d'accions repressives de manera creixent, incloent l'esgotament dels recursos, l'estigmatització i la intimidació, mentre que d'interrupció i divisió en prou feines n'hi va haver.

A mesura que el moviment del Maidan va agafar impuls, les autoritats van respondre amb una intensitat creixent, recorrent a mesures repressives per intentar esclafar les protestes. El primer moment en què les unitats de la policia antiavalots van emprar violència física contra els manifestants va ser la nit del 30 de novembre, quan els manifestants eren menys de mig miler (la majoria dels quals estudiants). Les autoritats van enviar dos mil efectius, que van dispersar els joves utilitzant una força desproporcionada. La brutalitat contra els estudiants va servir de catalitzador de la segona fase de l'Euromaidan, que va començar just després. Els abusos de les forces policials i la repressió violenta contra els manifestants estudiantils van provocar la transformació d'un moviment estudiantil proeuropeu en un moviment nacional contra el règim. A mesura que les protestes van persistir i van créixer, les autoritats van intensificar les seves accions.

Les forces de seguretat, de vegades armades amb munició real, sovint es desplegaven per enfrontar-se als manifestants. Tràgicament, aquests enfrontaments van provocar nombroses víctimes, sobretot a partir de gener, amb manifestants ferits i morts. L'ús de la força excessiva per part de les autoritats va alimentar encara més la indignació pública i va galvanitzar el suport a la revolució. A més de la violència física directa, les autoritats van recórrer a la intimidació, a les detencions i segrestos massius. Van atacar activistes i

periodistes, sotmetent-los a assetjament i fins i tot a desaparicions. Els mitjans de comunicació crítics amb el govern es van enfrontar a la censura i a les restriccions, limitant el flux d'informació al públic.

El govern també va intentar deslegitimar tot el moviment titllant els manifestants d'extrema dreta o d'agents estrangers, malgrat que els militants d'extrema dreta representaven només una petita minoria. Van propagar una narrativa que va retratar el moviment del Maidan com una amenaça per a la seguretat i l'estabilitat nacionals, justificant les seves accions repressives com a necessàries per restaurar l'ordre.

El 16 de gener de 2014 marca l'inici de la tercera etapa, quan la Rada Suprema d'Ucraïna (parlament) va adoptar les conegudes com a *lleis antiprotestal*. Contenien legislació com la limitar les reunions i manifestacions a l'aire lliure, per reforçar el control i sufocar la dissidència, limitant la llibertat d'expressió, reunió i associació. Aquestes mesures pretenien desincentivar la participació en les manifestacions, convertint una democràcia defectuosa en un règim cada cop més autoritari, com a intent a la desesperada de conservar el poder. Tanmateix, la protesta només va créixer en intensitat. Finalment, es van produir enfrontaments sagnants el 22 de gener al carrer Hrushevskogo (a prop de l'edifici de l'Administració Presidencial) i diversos participants de l'Euromaidan van morir, i el 20 de febrer van morir desenes de persones, la majoria a mans de franc-tiradors de les forces especials Berkut.

La intensitat de les accions repressives emprades per les autoritats durant la revolució del Maidan va infravalorar la seva determinació. Aquestes mesures finalment van resultar contraproductes, ja que van impulsar encara més el suport social als manifestants i van intensificar la seva voluntat de lluita. Les accions repressives van exercir com a catalitzador, contribuint a l'èxit definitiu de la revolució.

Grau d'èxit: tàctic i polític

Tàcticament, el moviment del Maidan va aconseguir organitzar, crear i desplegar una força considerable mitjançant la mobilització massiva i la resistència no-violenta. Els manifestants van mostrar una resiliència i determinació notables, ocupant la plaça Maidan durant uns quants mesos, tot i enfrontar-se a repressions violentes i mesures repressives de les autoritats. L'ús tàctic de la desobediència civil, les manifestacions

massives, les forces d'autodefensa i l'establiment d'espais comunals van fomentar un fort sentiment d'unitat i solidaritat entre els manifestants, aconseguint així l'èxit.

El moviment del Maidan també va aconseguir un impacte internacional important i va atreure l'atenció i el suport generalitzats per part de la comunitat internacional. La reivindicació democratista del moviment, la reclamació de mesures antioligàrquiques i anticorrupció, i el desig d'integració europea, van ressonar especialment a Occident, reforçant el suport diplomàtic i financer.

Políticament, la revolució del Maidan a Ucraïna també es pot considerar un èxit notable. Les protestes van derrocar amb èxit el president Viktor Ianukóvitx, el govern del qual va ser àmpliament percebut com a corrupte i cada cop més autoritari. La renúncia de Ianukóvitx va marcar un punt d'inflexió important, i va portar a la celebració d'eleccions presidencials i parlamentàries anticipades.

Tanmateix, és important assenyalar que el període postrevolucionari va presentar els seus propis reptes i complexitats. L'annexió de Crimea per part de Rússia, el conflicte a l'est d'Ucraïna que va esdevenir una agressió militar total per part de Rússia el febrer de 2022 i les tensions geopolítiques més àmplies a la regió han suposat obstacles importants per a la realització dels objectius de la revolució del Maidan. A més, malgrat alguns avenços en aquest camp, el grau d'èxit de la implementació de les reformes anticorrupció, especialment en el poder judicial i l'administració pública, encara té un llarg camí per recórrer.

La revolució del Maidan a Ucraïna, no obstant això, es pot considerar que va aconseguir un èxit polític i tàctic substancial. El llegat de la revolució continua configurant la lluita en curs per la democràcia, contra la corrupció, i per la integració europea europea a Ucraïna.

2.3 Moviment independentista català

Context

El rerefons contemporani del sistema polític a Catalunya es remunta a l'Estatut d'Autonomia de 1979. Aquesta va ser la norma institucional per la qual Catalunya va recuperar l'autogovern després de dècades de dictadura franquista, convertint-se en una regió autònoma dins d'Espanya, tal com es coneix avui dia. En les dues últimes dècades, el suport a la independència de Catalunya ha crescut i les tensions han anat augmentant a mesura que Espanya continua aprofundint els greuges existents.

L'any 2006, es va aprovar una versió renovada del seu Estatut d'Autonomia, que pretenia dotar Catalunya d'un major autogovern. Tanmateix, el 2010, el Tribunal Constitucional espanyol va posar límits als drets de Catalunya, tombant part del contingut del nou Estatut. Aquest va ser un punt d'inflexió per a molts catalans, que van percebre aquesta acció com una vulneració de la seva autonomia i una traïció al procés democràtic. Això va provocar una sèrie de protestes massives al llarg dels anys següents, inclosa la consulta no vinculant sobre la independència de Catalunya el 2014.

L'any 2015, el govern català va convocar eleccions, ja que el suport per trencar amb Espanya anava agafant força. Aquestes eleccions van tenir un caràcter plebiscitari, en què els partits independentistes van aconseguir la majoria d'escons parlamentaris. L'1 d'octubre de 2017, els catalans van votar en un referèndum d'independència per decidir sobre el seu futur. Durant el referèndum, la policia espanyola va practicar una violència indiscriminada cap als votants.⁴⁵ Malgrat això, van votar 2,2 milions de persones (un 43% de participació). El "Sí" a la independència va guanyar amb el 90% dels vots. Les autoritats espanyoles van respondre amb fermesa, declarant il·legal el referèndum i activant l'article 155 de la Constitució per prendre el control de l'administració de Catalunya. Les autoritats espanyoles van empresonar nou líders catalans mentre que altres es van exiliar. Centenars de representants electes i càrrecs públics van ser processats. Les accions espanyoles van aprofundir severament l'agitació política.

⁴⁵ "Spain: Police Used Excessive Force in Catalonia", *Human Rights Watch*, 17 d'octubre, 2017, <https://www.hrw.org/news/2017/10/12/spain-police-used-excessive-force-catalonia>.

L'octubre de 2019, el Tribunal Suprem espanyol va condemnar nou líders cívics i polítics catalans fins a 13 anys de presó després de declarar-los culpables de sedició i malversació de fons públics, així com pel seu paper en el referèndum d'independència del 2017. Inevitablement, això va provocar manifestacions generalitzades, amb milers de catalans que van sortir al carrer reclamant la seva llibertat. El conflicte territorial català continua sense resoldre's i jugant un paper clau en la política espanyola, alhora que segueix sent una molèstia no resolta a la Unió Europea.

Objectius i relat

Els principals objectius de l'independentisme català giren al voltant de la constitució d'un estat català independent, mitjançant l'exercici de l'autodeterminació de Catalunya. Amb això es pretén protegir i promoure la identitat cultural i lingüística diferenciada de Catalunya. Els catalans tenen una llarga història de tradicions, llengua i un sentit de nació anterior a la formació de l'Espanya moderna.

Les consideracions econòmiques també tenen un paper crucial en la narrativa independentista. Catalunya contribueix de manera important al PIB de l'Estat espanyol, representant el 19% del total. Els defensors de la independència argumenten que Catalunya, com a estat independent, tindria més control sobre les seves polítiques econòmiques i els seus recursos, la qual cosa comportaria una major prosperitat per als seus ciutadans, i l'alliberaria de l'espoli fiscal sistèmic que pateix (21.982 milions d'euros el 2021, el 9,6% del PIB català ⁴⁶), que afecta el seu desenvolupament social i econòmic.

De la mateixa forma, els defensors de l'independentisme argumenten que amb un govern sobirà centrat en la defensa dels interessos catalans, la nació catalana podria abordar els seus reptes i amenaces amb més eficàcia i adaptar les polítiques a les seves necessitats. Tanmateix, durant els darrers anys l'independentisme català s'ha esdevingut una font de tensió política a l'Estat espanyol. Les autoritats espanyoles s'han oposat constantment als moviments cap a la independència de Catalunya, considerant-los inconstitucionals i una amenaça per a la unitat del país.

⁴⁶"Catalonia calculates fiscal deficit at €22bn in 2021, 9.6% of GDP", *CatalanNews*, 18 de setembre, 2023, <https://www.catalannews.com/business/item/catalonia-calculates-fiscal-deficit-at-22bn-in-2021-96-of-gdp>.

La narrativa de l'independentisme és complexa i polièdrica, que inclou greuges històrics, orgull cultural, consideracions econòmiques i una visió d'un futur més autodeterminat. Defensa que el poble català té un dret legítim a l'autodeterminació, basat en la Carta de l'ONU i el Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics, ambdós signats i ratificats per Espanya. Des del 2017 també incorpora queixes relacionades amb els abusos dels drets humans i les accions repressives realitzades per les autoritats espanyoles. Aquestes vulneracions de drets ⁴⁷ inclouen l'empresonament de líders civils i polítics catalans, la brutalitat de la policia antiavalots espanyola contra manifestants pacífics, el processament de centenars d'activistes, les inhabilitacions de representants electes, o l'ús massiu del programari espia Pegasus per part dels serveis secrets espanyols per espionar activistes i representants. En aquest sentit, amplis sectors de l'independentisme català defensen que la solució d'una república lliure catalana és l'únic mecanisme polític per defensar amb eficàcia els drets polítics i civils dels catalans.

A mesura que Catalunya segueix navegant la seva relació amb Espanya, l'independentisme segueix sent l'actor clau en la configuració del panorama polític català. Els objectius actuals de l'independentisme català es veuen afectats negativament per les divisions internes que l'han caracteritzat des del referèndum del 2017 i l'onada repressiva que va seguir, ja que manca un enfocament compartit sobre com procedir en la lluita per l'autodeterminació entre els actors polítics i socials que fins recentment ha tingut un paper protagonista. L'actual govern, i el segon partit més important, defensen que l'única manera d'avançar és a través d'un referèndum d'autodeterminació pactat amb el govern espanyol i autoritzat per aquest. Aquest escenari és poc probable, tenint en compte la història i la cultura política d'Espanya respecte a Catalunya. Aquesta visió s'enfronta a altres sectors, que defensen la via unilateral com l'única possible per aconseguir l'alliberament nacional.

Entorn exogen i factors geopolítics

Catalunya es troba a l'extrem nord-est de la península Ibèrica, limita amb França i el mar Mediterrani. Al llarg dels segles, la ubicació de Catalunya l'ha convertit en una important cruïlla de camins entre el continent europeu i la Mediterrània. La seva situació costanera li ha donat accés a importants rutes comercials i ports, fet que el converteix en un

⁴⁷ "Spain versus Catalonia: inventory of a national persecution in the EU", Ruleoflaw.cat, <https://ruleoflaw.cat/> (Accessed September 4, 2023).

centre comercial i d'activitat marítima. El Port de Barcelona, en particular, és un dels ports més concorreguts i importants de la UE.⁴⁸

La ubicació, la potència econòmica i la importància cultural i històrica de Catalunya la converteixen en una regió geoestratègicament rellevant. Des del punt de vista geopolític, la Península Ibèrica forma part de l'esfera d'influència dels EUA d'una banda, i de França i Alemanya de l'altra. A causa del creixent enduriment de l'entorn geopolític europeu, durant els darrers anys Espanya ha maldat per a guanyar importància com a aliat estratègic dins de la UE i de l'OTAN, fet que aparentment fa menys probable que qualsevol d'aquestes tres potències estigui d'entrada inclinada a donar suport a l'impuls de Catalunya per la independència. Espanya també és un soci clau per als interessos dels EUA i França al Magrib i al nord d'Àfrica, i a Alemanya no li interessa desestabilitzar la quarta economia de la Unió.

Hi ha diversos països europeus petits, com Irlanda, Eslovènia, Bèlgica, Hongria o els països bàltics,⁴⁹ i altres fora de la UE, com Suïssa o Islàndia, que en el passat han manifestat un cert suport a l'autodeterminació catalana, o bé han expressat crítiques i preocupació per les accions d'Espanya per a reprimir-la. L'enduriment actual de l'entorn de seguretat europeu a causa de les creixents hostilitats amb Rússia i la participació d'Espanya en alguns desplegaments clau de l'OTAN a l'Europa de l'Est, fa que ara sigui menys probable que molts d'aquests es puguin produir a dia d'avui.

Fora d'Europa, Veneçuela és el país que més obertament ha criticat la repressió d'Espanya contra Catalunya. Els governs progressistes de països com Xile, Colòmbia o Mèxic, podrien estar disposats a alçar la veu des d'un enfocament decolonial i de drets humans si la situació torna a implosionar.

Israel i Japó podrien beneficiar-se de la independència catalana, però no expressaran cap opinió en aquest sentit en l'escenari actual. La Xina està alineada amb Espanya sobre aquesta qüestió, ja que defensa el principi d'integritat territorial com un dels valors rectors de la seva acció exterior, sempre amb la mirada posada a Taiwan. I al revés.

⁴⁸ "Top container ports in the EU 2021", Shiphub, <https://www.shiphub.co/top-container-ports-in-the-eu-2021/> (Accessed September 6, 2023).

⁴⁹ "The Prime Minister of Latvia does not see an issue in recognising Catalonia if it reaches independence in a "legitimate" way", *CatalanNews*, 13 de setembre, 2013, <https://www.catalannews.com/politics/item/prime-minister-of-latvia-recognising-catalonia-independence>.

Aquest és un dels motius que explica que en algunes ocasions les autoritats taiwaneses hagin expressat la seva simpatia als líders independentistes catalans.⁵⁰

Estratègia, tàctiques i accions

L'independentisme català s'ha caracteritzat pel seu compromís amb els mitjans democràtics i no-violents, emprant diverses eines de mobilització cívica per avançar en la seva causa. Aquest compromís amb la no-violència s'ha fet especialment evident en els esdeveniments i protestes previs i durant el referèndum d'independència del 2017, així com en el marc de les manifestacions del 2019 arran de l'empresonament de líders civils i polítics catalans. L'estratègia del moviment no estava planificada d'entrada, sino que va evolucionar i adaptant-se a mesura que les tensions s'intensificaven tant el 2017 com el 2019. Així, el moviment va demostrar una capacitat de desplegar força mitjançant la mobilització massiva, fet que li va permetre enfrontar-se a les forces policials i en molts casos resistir l'acció d'aquestes. En aquest sentit, l'ús de tàctiques de desobediència civil es va anar fent cada cop més habitual fins al 2019.

Abans del referèndum del 2017, l'independentisme va ser capaç de mobilitzar un suport de la base a través de concentracions massives pacífiques, manifestacions i tot tipus de concentracions i esdeveniments. Les organitzacions cíviques de nova creació, com l'Assemblea Nacional Catalana, van tenir un paper crucial per a fomentar la implicació de la població catalana en l'impuls per la independència, especialment durant les concentracions massives que cada any tenien lloc cada 11 de setembre, la Diada Nacional Catalana.

De cara al referèndum d'octubre del 2017, el govern català, encapçalat pel president Carles Puigdemont, va organitzar la votació malgrat que el Tribunal Constitucional havia suspès cautelarment la Llei de referèndum. Aquest acte de desobediència institucional va demostrar un grau de compromís amb la voluntat democràtica que finalment no es va completar, en tant que no es van voler implementar els resultats de la votació. Durant la jornada del referèndum i els dies i setmanes previs, l'organització civil de masses i la resistència popular van ser l'element fonamental que el van fer possible. Els ciutadans van formar murs humans per a protegir els col·legis electorals, i defensar-los així de la

⁵⁰ Piulada del compte de Twitter de ROC (Taiwan), 20 de maig, 2020, https://twitter.com/MOFA_Taiwan/status/1263083444482928641.

violència policial, de manera que els votants poguessin votar. La resposta de les autoritats espanyoles a la votació va incloure l'ús de la força indiscriminada, que va provocar més de 1.000 votants ferits. En aquest sentit, va ser fonamental la creació i el paper que van jugar els Comitès de Defensa del Referèndum (després rebatejats com a Comitès de Defensa de la República).

Dos anys més tard, arran de les sentències contra els líders catalans l'octubre del 2019, l'independentisme va organitzar protestes multitudinàries arreu de Catalunya. Els manifestants van adoptar tàctiques de desobediència com marxes, assegudes, i d'altres més complexes com l'ocupació temporal no-violenta d'infraestructures estratègiques com l'aeroport del Prat de Barcelona, ferrocarrils, carreteres o un tram de la frontera entre els territoris francès i espanyol, sovint a través d'aplicacions i noves tecnologies per a organitzar la gent, com les que va posar en marxa la iniciativa Tsunami Democràtic. Algunes protestes van esdevenir en enfrontaments amb les forces de l'ordre a causa de l'acció violenta indiscriminada dels agents de la policia antiavalots.

Intensitat de la repressió

La repressió contra l'independentisme català en les seves diferents facetes ha estat constant al llarg dels anys, però s'ha intensificat després que l'independentisme hagi renovat l'impuls en les darreres dècades. Seguint la categorització dels mecanismes de repressió de Jules Boykoff, el cas català s'enfronta a la majoria d'ells en diferents graus.

Pel que fa a *l'escassetat dels recursos*, Espanya és desmesuradament rigorosa a l'hora d'escrutar les organitzacions catalanes que treballen per la independència. Per exemple, l'Assemblea Nacional Catalana (ANC) va rebre multes de 40.000 i 200.000 euros perquè, segons l'Audiència Nacional, aquesta organització no protegia les dades dels seus propis membres.⁵¹ Això va ser en el context del referèndum no vinculant del 9 de novembre de 2014. A més, l'Agència Espanyola de Protecció de Dades també va imposar una multa de 200.000 euros a Òmnium Cultural, una altra organització catalana que defensa el dret a l'autodeterminació. La multa també anava dirigida al referèndum no vinculant i a la gestió de dades de les setmanes prèvies a la seva celebració. A més d'aquests atacs

⁵¹ "L'Audiència Nacional confirma les multes de 240.000 euros a l'ANC per la 'gigaenquesta' del 9-N i l'atac d'Anonymous", *La Republica*, 8 de març, 2019, <https://www.larepublica.cat/noticies/politica/nacional/laudiencia-nacional-confirma-les-multes-de-240-000-euros-a-lanc-per-la-gigaenquesta-del-9-n-i-latac-danonymous/>.

directes contra les organitzacions catalanes; hi ha altres accions que d'una manera més àmplia afecten l'esgotament dels recursos. Al 2016, va sortir a la llum una conversa gravada entre Jorge Fernández Díaz, aleshores ministre de l'Interior, i Daniel de Alfonso, jutge espanyol, en l'època en què era el cap de l'Oficina Antifrau a Catalunya. De Alfonso va dir a Fernández: "hem destruït amb èxit el sistema sanitari català".⁵² És a dir, el govern central espanyol va atacar el sistema sanitari català com a mitjà per castigar l'independentisme i fer-li redirigir recursos.⁵³

L'estigmatització també ha estat emprada. Els mitjans espanyols han fet una campanya sistemàtica de desprestigi d'atributs que conformen la identitat catalana. Un bon exemple són els atacs constants a la llengua catalana. A més de la vulneració per part del govern espanyol dels drets en l'educació a Catalunya, la polarització s'ha estès a la població civil. Aquesta campanya sostinguda consisteix en insistir que els catalans volen imposar una llengua, quan de fet parlar català a Catalunya és un dret. El problema de l'estigmatització només ha empitjorat amb el creixement de les xarxes socials i les seves bombolles autoreferencials. A Twitter, es poden veure comentaris on els catalans són titllats "d'intolerants", "grollers" i fins i tot anomenats "nazis" per part de molts usuaris espanyols, inclosos periodistes i influencers. El moviment pacífic català és sovint retratat com a violent i dictatorial.

El moviment català també pateix de *disrupció divisoria*. Així, un dels efectes de la repressió política ha estat aprofundir les divisions internes dins de l'independentisme, i intensificar les dinàmiques de competició interna entre els principals actors, generant unes lògiques de creixent fragmentació dins el moviment, també per l'adopció d'estratègies cada cop més possibilistes i de renúncia a la confrontació per part d'un nombre significatiu dels lideratges. En d'altres casos, els representants dels partits polítics espanyols, en comptes d'exposar frontalment les seves opinions sobre per què Catalunya no hauria de ser independent, recorren a fal·làcies lògiques. O bé utilitzen la "fal·làcia del terme mitjà", induint a pensar que la independència és una solució irreal per extrema, i que una opció de terme mitjà –unionista– sempre és certa. També tendeixen a emmarcar la independència com una opció elitista, al·legant que hi ha qüestions més urgents. I fins i tot van al cas contrari introduint debats que sobrepassen les capacitats

⁵² Redacció, *Redacción Médica*, 16 de maig, 2018,

⁵³ *Ibid.*

de Catalunya i, tanmateix, promouen la divisió. En tot cas, la frustració política per la manca d'horitzons d'avenç cap als objectius juntament amb la repressió en totes les seves formes alimenten una divisió i una desafecció internes que van a més, canalitzades envers els partits polítics, alimentant les lògiques de disrupció divisòria.

Per últim, hi ha *intimidació*. L'Estat espanyol utilitza múltiples tàctiques repressives per a intimidar els activistes i representants polítics independentistes, generant *chilling effect* o efecte dissuasori.e. Un mètode recurrent és el *lawfare*, a través d'accions formalment legals que instrumentalitzen materialment el sistema judicial i la llei en contra del que es percebut com a *enemic*. La llei és utilitzada d'aquesta forma per part d'estats que són incapaçs i/o els manca la voluntat per integrar les dissidències i l'oposició internes, i de considerar les seves demandes com a legítimes. En el cas català, s'ha arribat al punt que els activistes han estat acusats de "terrorisme". És el cas de Tamara i Adrià Carrasco.⁵⁴ De la mateixa manera, hi va haver l'operació Judes. El 23 de setembre de 2019, la Guàrdia Civil va dur a terme batudes per detenir persones acusant-les també de "terrorisme".⁵⁵ La Guàrdia Civil va mobilitzar 500 agents per detenir 9 persones, i algunes de les quals van ser privades de llibertat en règim preventiu, moltes d'elles segueixen pendents de judici, amb acusacions per terrorisme que comporten penes de més de 20 anys de presó. El 2020, més activistes van ser inclosos en aquesta investigació. Més enllà de les acusacions, molt qüestionables, Espanya va cometre irregularitats al llarg del procés com presumptes maltractaments psicològics i físics un cop els detinguts havien ingressat a la presó, segons denunciïn advocats i familiars⁵⁶ A més, centenars de persones van patir represàlies per protestar contra l'empresonament de polítics catalans i altres dirigents civils el 2019. Desenes de persones que van participar en les manifestacions van passar a presó provisional, més de dues-centes van ser detingudes i centenars d'altres van ser citades a testimoniar.

⁵⁴ Redacció, "El Cas Dels Activistes Tamara Carrasco i Adrià Carrasco a 'Dormir Amb Les Sabates Posades,'" 3Cat, 4 de gener, 2021, <https://www.ccma.cat/tv3/el-cas-dels-activistes-tamara-carrasco-i-adria-carrasco-a-dormir-amb-les-sabates-posades/noticia/3069529/>.

⁵⁵ V. Pérez, "Fins a 27 anys de presó per l'operació Judes," *El Punt Avui*, 25 de novembre, 2023, <https://www.elpuntavui.cat/politica/article/17-politica/2359220-fins-a-27-anys-de-presó-per-l-operacio-judes.html>.

⁵⁶ Clara Ardévol Mallol, "Sis Abusos Impunes de La Policia i El Jutge Contra Els Encausats Del 23-S," *Vilaweb*, 22 de setembre, 2022.

Grau d'èxit: tàctic i polític

Pel que fa a la mobilització cívica, el conjunt del moviment ha sabut mobilitzar un gran nombre de manifestants al llarg dels anys. Organitzacions de la societat civil com l'Assemblea Nacional Catalana, Òmnium Cultural o els Comitès de Defensa de la República van canalitzar la participació directa de centenars de milers, i en alguns casos milions, de persones. De fet, va ser a causa de la base civil massiva que reclamava independència que la direcció política de Catalunya va haver de canviar el seu discurs de reclamar més autonomia a reclamar la plena emancipació nacional, si més no a nivell discursiu. En aquest sentit, en els seus primers passos, la mobilització social, no només va ser un èxit tàctic sinó d'entrada també polític, ja que va aconseguir marcar l'agenda internament. El punt culminant d'aquest èxit va ser l'organització del referèndum de l'1 d'octubre de 2017, en què les institucions juntament amb la societat civil organitzada i ben interconnectada van tenir un paper clau. A partir del referèndum però és quan es pot començar a parlar de fracàs polític, en tant que la mobilització no va aconseguir l'objectiu final que era la independència. Les autoritats catalanes van renunciar a fer efectiu el mandat popular expressat a les urnes, i bé es van lliurar al poder judicial a Madrid o es van exiliar a l'estranger. Però en cap cas no es va produir una ruptura políticoinstitucional amb Espanya ni un altre referèndum sota la legalitat espanyola.

Un altre element és el canvi del full de ruta, de tenir aquest un caràcter unilateral a cercar el diàleg amb Espanya com a única via possible. Com s'ha dit anteriorment, la via unilateral va fallar perquè no va ser culminada, en gran part per la manca de voluntat real de la direcció política per assumir més riscos, però també perquè no existia una estratègia clara de sobre com procedir més enllà del referèndum. D'altra banda, l'opció del diàleg és difícil amb Espanya ja que les seves autoritats són reticents a oferir una opció que assumeixi una votació que impliqui un reconeixement del dret a l'autodeterminació del poble català. Es podria argumentar que el recent pacte entre el partit polític de Pedro Sánchez, PSOE i Carles Puigdemont, Junts per Catalunya és un resultat exitós (també, el que s'ha produït amb Esquerra). El pacte pretén posar fi al bloqueig polític a Espanya. És a dir, amb els vots de Junts per Catalunya, Pedro Sánchez ha estat investit com a president del Govern espanyol. A canvi, el partit de Puigdemont obté una nova llei d'amnistia per a la direcció política catalana perseguida i els activistes implicats en el procés independentista els darrers deu anys. A més, un marc de negociació que permeti parlar d'autodeterminació. Tot i que això si més no es pot veure

com un èxit limitat tant a nivell tàctic com polític, cal tenir en compte que aquest acord i negociació no és entre el Regne d'Espanya i la representació d'una sobirania autoproclamada a Catalunya amb capacitat de disputar el territori, sinó entre dos partits polítics dins el joc parlamentari espanyol. En qualsevol cas, si encara s'ha de considerar un èxit, és molt limitat: el futur és incert, les majories canvien amb el temps, i la unitat de l'Estat espanyol és i seguirà sent la pedra angular del sistema polític, jurídic i institucional espanyol.

El moviment català també presumeix de projecció internacional. L'esforç ha donat els seus fruits ja que des del referèndum del 2017 més actors a l'estranger són conscients del conflicte territorial, cosa que es podria considerar un guany tàctic, però el seu èxit encara és limitat, ja que cap de les potències regionals o mundials va donar cap senyal per capgirar l'*statu quo*, i el moviment va patir un cert cost reputacional en deixar en evidència la manca de determinació dels seus líders per a sostenir un pronunciament en el temps. Per tant, encara no es pot parlar d'èxit polític.

Finalment, el gruix de l'estratègia dels líders catalans ha estat portar la lluita als tribunals europeus. Això és una batalla legal tediosa. Mentre que aquesta ha demostrat algun èxit tàctic pel que fa a mitigar alguns dels casos de repressió, com el fet que les ordres de detenció europees no es poguessin executar fins que no hi hagués una sentència ferma als tribunals; encara no hi ha un resultat polític substantiu en aquest front. Des d'aquest punt de vista no hi haurà cap reconeixement al dret d'autodeterminació dels catalans via tribunals europeus.

2. 4 Armilles grogues de França

Context

El novembre de 2018, i fins ben entrat l'any 2019, França va experimentar un gran moviment de protesta que va recórrer tot el país. Aquest moviment va ser conegut amb el nom de “armilles grogues”, en referència a les armilles reflectants obligatòries per a tots els vehicles a França, les quals van ser utilitzades inicialment pels primers manifestants que tallaven carreteres, que van acabar convertint-se en un símbol d'identificació i solidaritat entre el diversos grups socials que van participar en el moviment. Les causes immediates de les protestes van ser la indignació contra l'augment dels impostos sobre els combustibles, l'elevat cost de vida al país i la sensació de manca de control democràtic de les institucions. No obstant això, cal esmentar diversos factors per entendre el context històric en què es va produir aquest moviment.

Des d'un punt de vista econòmic, França portava temps patint les seqüeles de la crisi financera del 2008. Aquesta crisi havia provocat un període prolongat d'estancament econòmic, taxes d'atur elevades pels estàndards a què estava acostumat el país, així com un creixement notable de la desigualtat. Les classes treballadores, especialment aquelles de les zones rurals i de ciutats petites, havien suportat en bona manera les conseqüències d'aquesta situació i havien experimentat una marcada pèrdua de poder adquisitiu. L'increment de les disparitats econòmiques va alimentar un sentiment profund de frustració i ressentiment en molts segments de la població.

Des d'una perspectiva política, l'emergència del moviment de les armilles grogues es pot interpretar com una resposta al creixent descontentament amb les polítiques del president Emmanuel Macron, que havia estat elegit el 2017 amb la promesa de modernitzar l'economia i les institucions del país. Amb tot, les seves polítiques eren percebudes per molts sectors de la població com a favorables als rics i negligents amb les preocupacions de la majoria de la població. A més, Macron va obtenir la presidència en una segona volta on molts votants no li donaven suport de forma activa, sinó que prioritzaven rebutjar la candidatura del seu principal rival, la líder d'extrema dreta francesa Marine Le Pen. Aquest fet va debilitar decisivament la base de suport social al seu lideratge, fet que facilitaria la ulterior adhesió de bona part dels ciutadans francesos

a la contestació que el moviment de les armilles grogues va plantejar contra les seves polítiques.

Socialment, un factor sorprenent va ser la capacitat del moviment d'organitzar-se sense una organització establerta ni un lideratge clar. En el passat, les amplis protestes al país s'havien canalitzat a través d'organitzacions clàssiques com els sindicats. L'aparició del moviment dels armilles grogues al marge d'aquests actors es pot atribuir a l'ús generalitzat de les xarxes socials com a plataforma per a l'activisme i la mobilització, així com a la influència de moviments socials anteriors en què les xarxes socials havien jugat un paper crucial en la seva aparició, com ara Occupy Wall Street als Estats Units o el moviment 15-M a Espanya.

Objectius i relat

El discurs i els objectius del moviment dels armilles grogues giraven al voltant de tres temes clau.

Inicialment, l'èmfasi del moviment es va centrar en les preocupacions sobre les repercussions de determinades polítiques mediambientals. Els manifestants expressaven la seva insatisfacció per la decisió del govern d'augmentar els impostos sobre els combustibles, argumentant que aquesta mesura imposava una càrrega injusta a les persones que viuen en àrees rurals i suburbials, que depenen fortament dels seus vehicles, ja que, a diferència de les zones urbanes com París, les opcions de transport públic són molt més limitades.⁵⁷

Més enllà d'aquesta qüestió, el moviment ràpidament va començar a abordar la qüestió de la desigualtat econòmica. Molts manifestants estaven frustrats pel cost elevat de la vida, els salaris estancats i els impostos sobre el treball en augment, que consideraven que carregaven de manera desproporcionada la classe treballadora i les persones amb ingressos més baixos. Els manifestants argumentaven que les polítiques del govern

⁵⁷ Pierre Boyer et al., "Les déterminants de la mobilisation des Gilets jaunes," *Revue économique* 71 (2020): 109-110. <https://www.cairn.info/revue-economique-2020-1-page-109.htm>.

beneficiaven els rics i les grans empreses, contribuint a una divisió de la riquesa cada vegada més intensa i a l'augment de les disparitats socials.⁵⁸

A més, el moviment dels armilles grogues demanava també més democràcia i participació ciutadana. Els manifestants mostraven la seva insatisfacció envers el sistema polític existent, percebent-lo com a no responsiu i desconnectat de les necessitats del poble. El moviment exigia una major participació popular en els processos de presa de decisions, com ara referèndums, amb l'objectiu final de recuperar el poder respecte de les elits polítiques.⁵⁹

Entorn exogen i factors geopolítics

Tot i que el moviment dels armilles grogues no va ser influït per actors externs, el cert és que sí que va ser influenciat per una sèrie de factors exògens i geopolítics que van tenir un paper remarcable en el seu desenvolupament i impacte. En aquest sentit, i com ja s'ha esmentat, un factor exogen clau van ser les conseqüències de la crisi financera global de 2008. Molts països, incloent França, venien experimentant un cicle caracteritzat per salaris estancats, augment del cost de vida i manca de prosperitat econòmica, fet que va generar una sensació de frustració i descontentament de grans sectors de la població.⁶⁰

Un altre factor exogen important va ser el gran impacte de les xarxes socials, així com la seva capacitat de facilitar la mobilització i la comunicació massives. Plataformes com Facebook i Twitter van tenir un paper crucial en la difusió d'informació sobre el moviment, la capacitat d'organització de les protestes i la connexió entre persones amb afinitats. Això va permetre que les reclamacions dels armilles grogues es difonguessin ràpidament i captessin una forta atenció nacional i internacional.⁶¹

⁵⁸ Didier Fassin i Anne Claire Defossez, "The Yellow Vests Movement, an Unidentified Political Object," *Institute for Advanced Study* (2019). <https://www.ias.edu/ideas/yellow-vests-movement>.

⁵⁹ Didier Abrial, Chloé Alexandre, Camille Bedock, Frédéric Gonthier, Tristan Guerra, "Control or participate? The Yellow Vests' democratic aspirations through mixed methods analysis," *French Politics* 20, no.3 (2022): 1-25. <https://doi.org/10.1057/s41253-022-00185-x>.

⁶⁰ Jolanda Jetten et al., "How economic inequality fuels the rise and persistence of the Yellow Vests movement," *International Review of Social Psychology* 33, no. 1 (2020). <https://doi.org/10.5334/irsp.356>

⁶¹ Caterina Froio i Xavier Romero-Vidal, "From the screens to the streets? Social media use and participation in the Yellow Vests protests," *Politics* (2023). <https://doi.org/10.1177/02633957231185225>.

La situació de França dins de la UE també va influir en el moviment. El marc de les polítiques de la UE, especialment la implementació de mesures d'austeritat, va tenir un impacte profund en molts països europeus, així com França. La percebuda negligència del govern francès per part dels seus ciutadans i la percepció d'una influència negativa de la UE en les polítiques internes de França van alimentar els sentiments *anti-establishment*⁶² i van esdevenir un punt de confluència per als armilles grogues.

A més, esdeveniments geopolítics com el Brèxit i l'elecció de líders populistes en altres països, com els Estats Units i el Brasil, van crear un entorn on els sentiments *anti-establishment* van esdevenir més prevalents. El moviment dels armilles grogues formava part d'aquesta tendència global més àmplia, reflectint una creixent insatisfacció envers la política convencional i desil·lusió pels partits tradicionals, així com una tensió latent entre unes elits globalistes i uns sectors socials més nacionalistes.

Estratègia, tàctiques i accions

El moviment dels armilles grogues va ser probablement influït per la forta tradició sindical i de protesta social que existeix a França. Tanmateix, cal assenyalar que, tal com s'ha indicat en el primer apartat, aquest moviment es va distanciar intencionadament de les estructures establertes pels sindicats i dels mètodes tradicionals de representació de la classe treballadora. La realitat és que el moviment dels armilles grogues va sorgir espontàniament com a resultat de la insatisfacció per part de diversos sectors socials, sense cap lideratge formal identificable ni cap tipus d'organització establerta⁶³.

L'estratègia del moviment es va centrar principalment en l'acció directa, incloent-hi l'ús de la violència com a mitjà per amplificar el seu missatge i captar l'atenció pública. Tot i

⁶² Evgenia Passari, "The Great Recession and the Rise of Populism," *Intereconomics* 55, no. 1 (2020): 19. <https://doi.org/10.1007/s10272-020-0863-7>.

⁶³ Benjamin Dodman, "A year of insurgency: how yellow vests left an indelible mark on French politics," *France 24*, 16 de novembre, 2019. <https://www.france24.com/en/20191116-a-year-of-insurgency-how-yellow-vests-left-indelible-mark-on-french-politics>.

la manca de lideratge i d'organització formal, el moviment va aconseguir sostenir una gran mobilització utilitzant les xarxes socials per organitzar tot tipus d'accions.⁶⁴

Els manifestants van emprar diverses tàctiques per aconseguir els seus objectius. Una de les tàctiques principals va ser l'ocupació de rotondes, barreres de peatge i infraestructures de transport clau, causant aquests bloquejos un gran impacte en la circulació. A més, el moviment va organitzar protestes massives a les principals ciutats, utilitzant accions com marxades, concentracions i ocupacions d'edificis. Aquestes tàctiques tenien com a objectiu generar cobertura mediàtica i exercir pressió sobre el govern.

Per bé que els manifestants van començar amb manifestacions relativament pacífiques, portant l'armilla groga com a símbol de la seva lluita i adhesió al moviment, el cert és que, a mesura que van anar passant els dies, els enfrontaments entre manifestants i les forces de l'ordre es van anar tornant cada cop més freqüents. També es van produir casos de vandalisme i robatoris. Les manifestacions violentes es van produir amb molta regularitat, especialment a les grans ciutats com París.

Intensitat de la repressió

Segons les categories de Jules Boycoff, podem observar que les forces de seguretat franceses van utilitzar tàctiques d'intimidació, estigmatització i d'esgotament de recursos.

Primer, les autoritats van emprar un enfocament més aviat preventiu per mantenir l'ordre públic, tot desplegant un gran nombre de forces policials per contenir les protestes. Tanmateix, a mesura que les protestes continuaven i s'intensificaven, l'estratègia va passar a ser més obertament repressiva, cercant imposar una àmplia intimidació entre els manifestants per dissuadir-los de participar a les protestes. Aquest fet va implicar l'ús de la policia antiavalots, de materials antiavalots més avançats, com ara gas lacrimogen, canons d'aigua i bales de goma, així com la pràctica de detencions massives.⁶⁵

⁶⁴ Germain Gauthier, "Yellow Vests, #MeToo: How Social Media catalyse protests," *Polytechnic insights*, 1 de juny, 2022. <https://www.polytechnique-insights.com/en/columns/society/yellow-vests-to-metoo-how-social-networks-catalyse-protest-movements/>.

⁶⁵ "Use of force in France Yellow Vests movement fuels anger," *The New York Times*, 28 de desembre, 2019. <https://www.nytimes.com/2019/01/28/world/europe/france-yellow-vests-police.html>.

En segon lloc, el govern va emprar una estratègia retòrica criminalitzadora per legitimar l'enfocament més repressiu possible en l'aplicació de la llei i l'ús d'armes antiavalots pesades, tot estigmatitzant les protestes i els seus participants. El govern francès sovint va etiquetar les manifestacions com a concentracions il·legals, actes de desordre públic o accions criminals, intentant així deslegitimar el moviment. Aquesta criminalització va permetre a les autoritats arrestar i impulsar la persecució judicial de les persones involucrades en les protestes, presentant-les com a delinqüents en lloc de ciutadans que exerceixen els seus drets democràtics. A més, el govern i la majoria dels mitjans de comunicació convencionals van retratar el moviment dels armilles grogues com un moviment violent i extremista format per elements radicals de la societat.⁶⁶ Tot centrant-se en els incidents violents que van tenir lloc durant les protestes, aquests actors van procurar minar la simpatia pública envers el moviment, deslegitimar els seus objectius i, alhora, augmentar el suport social a la repressió estatal.

Les autoritats també van recórrer a l'esgotament de recursos mitjançant la imposició de sancions estrictes contra les persones sospitoses d'haver participat en activitats violentes durant les protestes mitjançant l'establiment de procediments judicials accelerats. Entre el 17 de novembre de 2018 i el 12 de juliol de 2019, la policia i els fiscals van dur a terme 11.203 detencions preventives de persones que havien participat en les protestes dels armilles grogues i els fiscals van presentar càrrecs contra 5.241 persones, de les quals 3.204 van ser posteriorment condemnades, fins i tot per delictes sense violència.⁶⁷ A més, el govern va prendre mesures per protegir els agents de policia de procediments penals, així com per detenir preventivament manifestants.⁶⁸ Aquestes decisions tenien com a objectiu no només mantenir el control de les forces d'ordre públic sobre les protestes, sinó també enviar un missatge clar als manifestants per tal de dissuadir-los de sumar-se o continuar participant en el moviment.

⁶⁶ Helene Fouquet, "Macron under siege as radicals hijack the yellow vests movement," *Bloomberg*, 7 de desembre, 2019. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-12-07/macron-under-seige-as-radicals-hijack-the-yellow-vests-movement>.

⁶⁷ Amnesty International, *Arrested for protest: weaponizing the law to crackdown on peaceful protests in France* (London: Amnesty International, 2020), <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/05/EUR2117912020ENGLISH.pdf>.

⁶⁸ Pauline Trouillard, "Repressing the Protests through Law, Police and Discourse: the Example of the Yellow Vests' Movement in France," *Journal of Contemporary European Studies* 30, no. 3 (2021): 1-15. <https://doi.org/10.1080/14782804.2021.1915257>.

Grau d'èxit: tàctic i polític

Malgrat la repressió, el moviment va tenir èxit en pressionar el govern perquè fes canvis polítics tangibles. Inicialment, el govern francès va respondre amb reduccions de l'impost sobre els carburants i un augment del salari mínim. Tanmateix, les demandes del moviment es van expandir per incloure una major justícia social i econòmica, cosa que va conduir a més concessions polítiques com la suspensió d'una reforma de pensions planificada.⁶⁹

Pel que fa a l'impacte públic, el moviment dels armilles grogues va aconseguir una atenció nacional i internacional significativa. El moviment va tenir èxit a l'hora de posar a l'agenda política discussions sobre desigualtat de renda, representació política i justícia social, especialment en relació a les conseqüències de la transició energètica per a les famílies amb baixos ingressos. En aquest sentit, cal destacar que el govern francès fins i tot es va sentir obligat a organitzar el denominat "Gran Debat Nacional" (Le Grand Débat National), en el qual va recollir les opinions dels ciutadans sobre un ampli ventall de temàtiques.⁷⁰

El moviment també va posar de manifest la capacitat dels ciutadans per influir en les polítiques públiques a través de l'organització de base i el lideratge descentralitzat, qüestionant així les estructures polítiques tradicionals. Així mateix, es va posar de relleu les frustracions i els greuges de molts ciutadans francesos que se sentien oblidats i negligits des de l'inici de la globalització, i que exigien un increment de la democràcia i la justícia social. Això va portar el govern francès a establir una convenció ciutadana sobre el clima, formada per 150 ciutadans, que buscava mostrar una major sensibilitat del govern francès davant les preocupacions populars en relació amb la dimensió social de la transició energètica.⁷¹

⁶⁹ "Macron announces final concessions in bid to end yellow vests movement," *Euractiv*, 11 de desembre, 2019. <https://www.euractiv.com/section/economy-jobs/news/macron-announces-financial-concessions-in-bid-to-end-yellow-vest-revolt/>.

⁷⁰ "Le Grand Débat National," *Élysée*, 15 de gener, 2019, <https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/grand-debat-national>.

⁷¹ *Les Propositions de la Convention Citoyenne pour le Climat* (Convention Citoyenne pour le Climat, 2021), <https://propositions.conventioncitoyennepourleclimat.fr/pdf/ccr-rapport-final.pdf>.

Encara que, com en qualsevol altre moviment social, la intensitat de les protestes va disminuir amb el temps, el moviment dels armilles grogues encara té rellevància en el discurs públic francès. El seu llegat es pot veure en els debats socials i econòmics en curs a França i en la manera cautelosa amb què el govern francès aborda les reformes en àmbits sensibles, com ara les polítiques fiscals, les conseqüències socials de la lluita contra el canvi climàtic o el sistema de pensions. Tanmateix, malgrat les protestes massives que es van estendre per tot el país, el govern francès fa poc va promoure una nova reforma del sistema de pensions que va ser adoptada exitosament.

En aquest sentit, l'èxit del moviment també es pot percebre en la forma amb què la UE s'aproxima actualment a la transició energètica. Tot i que s'han posat en marxa diverses iniciatives legislatives des del 2019 fins al 2022 per situar la UE en el camí de la neutralitat climàtica de cara al 2050, diversos líders europeus, incloent-hi el president francès, han demanat enguany una pausa en la legislació mediambiental.⁷² El seu raonament és que això podria col·locar un càrrec excessiu sobre les famílies amb baixos i mitjans ingressos, augmentant així la probabilitat d'una agitació social similar als incidents associats amb els armilles grogues. Com a resultat, no hi ha dubte que les conseqüències d'aquest moviment s'estenen més enllà de les fronteres de França.

⁷² Audrey Tonnelier, Elsa Conesa i Virginie Malingre, "Macron appelle à 'une pause' dans la réglementation environnementale européenne," *Le Monde*, 12 de maig, 2023, https://www.lemonde.fr/politique/article/2023/05/12/industrie-macron-appelle-a-une-pause-dans-la-reglementation-environnementale-europeenne_6173001_823448.html.

2.5 Moviment Anti-Llei d'Extradició Hong Kong (2019-2020)

Context

Hong Kong era una antiga colònia britànica que va ser lliurada a la República Popular de la Xina (RPX) l'any 1997. Sota el model "Un país, dos sistemes", Hong Kong tenia una autonomia relativa i una certa garantia de llibertat individual i separació de poders.

Durant la primera dècada després de la retrocessió, Hong Kong va gaudir d'un panorama relativament estable com a part de la Xina. Tanmateix, un cop Beijing va començar a accelerar el procés d'integració dins la RPX, es van començar a generar tensions com a conseqüència del rebuig de gran part de la societat hongkonesa a aquestes mesures, com és el cas de les protestes del 2005 o la Revolució dels Paraigües del 2012. Atès que el govern de Hong Kong no és escollit per sufragi universal directe, aquest sovint va ser vist per molts dels participants d'aquells moviments com a il·legítim, fet que va obrir el camí per a tàctiques de protesta de major confrontació.⁷³

Això va establir un precedent per al moviment Anti-Llei d'Extradició del 2019. Les protestes es van desencadenar amb la introducció d'un projecte de Llei d'extradició –una llei ja prevista en els acords entre el Regne Unit i la RPX– que hauria permès als individus de Hong Kong ser extradit a la Xina continental per ser jutjat, sota el règim legal xinès i sense les garanties que dona el sistema judicial de Hong Kong. El projecte de Llei va ser vist per molts com una amenaça als principis que garantien a Hong Kong un alt grau d'autonomia i un sistema legal autònom.⁷⁴

Les protestes van evolucionar ràpidament cap a un moviment més ampli que reclamava més drets democràtics, la protecció de les llibertats civils i una investigació sobre la brutalitat policial. Els manifestants protestaven per l'erosió de les llibertats de Hong Kong i van acusar el govern xinès d'interferir en els seus afers. El moviment Anti-Llei d'Extradició va obtenir un important suport públic i atenció internacional.

⁷³ Chan, Jason Kwun-hong i Rami Hin-yeung Chan, "Learn to Disobey: Evolution of "civil Disobedience" and the Transforming Sociopolitical Context of Hong Kong," *Asian Politics & Policy* 12, no. 4 (2020): 516-538. doi: 10.1111/aspp.12556.

⁷⁴ Antony Dapiran, *City on Fire: the fight for Hong Kong* (Scribe UK, 2020).

Objectius i relat

El relat de les protestes de Hong Kong de 2019 es va articular entorn a la defensa dels valors democràtics i la independència judicial. Les protestes van ser provocades per la introducció del projecte de Llei d'Extradició que hauria permès l'extradició de sospitosos de delictes a la Xina continental, cosa que es considerava que acabava amb les garanties del sistema judicial de Hong Kong. Els manifestants argumentaven que el projecte de llei podria utilitzar-se per atacar els dissidents polítics i acabar amb l'autonomia de Hong Kong.

No obstant això, les protestes van evolucionar cap a un moviment prodemocràtic més ampli que incorporava diversos malestars de la societat de Hong Kong. Els objectius del moviment anti-Extradició es van agrupar sota cinc demandes:

Primera, retirada de la Llei d'extradició. La demanda inicial i central era la retirada completa de la proposta de Llei d'extradició. Segona, dimissió de la Cap Executiva Carrie Lam. Els manifestants van demanar la dimissió de la cap executiva de Hong Kong, Carrie Lam. Aquest càrrec no és escollit per sufragi directe, i Carrie Lam va ser acusada de treballar en favor dels interessos de Beijing i no pas dels ciutadans de Hong Kong. Tercera, investigacions independents sobre la conducta policial. Hi va haver acusacions generalitzades de brutalitat policial durant les protestes, i els manifestants van exigir una investigació independent sobre les accions policials. Van demanar responsabilitat i transparència en la gestió de les acusacions d'ús excessiu de la força. Quarta, llibertat de manifestants detinguts. Es va demanar l'amnistia dels manifestants que havien estat detinguts durant les manifestacions. Cinquena, sufragi universal. Aquesta era una demanda més àmplia i antiga dins de diversos moviments de protesta a Hong Kong, on es volia un sufragi universal directe per a poder elegir el seu Cap Executiu i tots els membres del Consell Legislatiu sense interferència del govern xinès.⁷⁵

En termes generals el moviment anti-Extradició i prodemocràcia, cercava defensar l'autonomia de Hong Kong. Molts manifestants van veure el projecte de llei d'extradició

⁷⁵ Lee, Francis L. F., Tang, Gary K. Y., Yuen, Samson i Cheng, Edmund W, "Five Demands and (Not Quite) Beyond: Claim Making and Ideology in Hong Kong's Anti-Extradition Bill Movement," *Communist and Post-Communist Studies* 53, no. 4 (2020): 22-40.

com a part d'un patró més ampli de la invasió de Beijing sobre l'autonomia de Hong Kong i la destrucció de la seva forma de vida.

Entorn exogen i factors geopolítics

Des d'una perspectiva global, les protestes de Hong Kong també es van veure afectades per l'augment de les tensions entre els EUA i la RPX, fet que va facilitar que les protestes obtinguessin el suport del públic occidental, així com de ciutadans dels països de l'est i el sud d'Àsia oposats a la influència xinesa. A la vegada, la simpatia retòrica del govern dels EUA pel moviment de protesta va ser utilitzada per les autoritats xineses per acusar les protestes Anti-Llei d'Extradició com a motivades per agents estrangers.⁷⁶

Estratègia, tàctiques i accions

El moviment Anti-Llei d'Extradició va emprar una estratègia integral que combinava manifestacions massives, desobediència civil i tàctiques de sabotatge per aconseguir els seus objectius de retirar el projecte de Llei d'extradició i obtenir l'aprovació del programa de les cinc demandes.

La cultura de protesta de Hong Kong, que s'havia anat desenvolupant des de principis dels anys 2000, va tenir un paper important en la configuració del moviment. Les onades anteriors de protestes, especialment la Revolució dels Paraigües de 2012 i Occupy Central de 2014, van proporcionar una experiència valuosa i una base per a l'organització del moviment.⁷⁷

L'atenció i el suport internacionals van ser crucials per a les protestes de Hong Kong, i el moviment va buscar activament atreure l'atenció global. Gràcies a la connexió històrica de Hong Kong amb el món anglosaxó, la premsa internacional anglòfona va tenir un paper fonamental per amplificar el seu missatge i aconseguir simpaties internacionals per al moviment. Tanmateix seria un error considerar que l'èxit mediàtic de les protestes va recaure en la seva repercussió internacional. Hong Kong gaudia en aquell període

⁷⁶Fung, Chi Keung Charles, i Seanon S. Wong, "Perils of the Orient: Hong Kong as a Battleground in the US-China Rivalry," *Asian Perspective* 47, no. 2 (2023): 209-227.

⁷⁷Cheng, Edmund W., Lee, Francis L. F., Yuen, Samson, i Tang, Gary. "Total Mobilization from Below: Hong Kong's Freedom Summer," *The China Quarterly* 251 (2022): 629-59.

encara d'un sistema mediàtic lliure, i d'una societat civil organitzada, que va actuar com a caixa de ressonància interna, i que és com el moviment anti-Extradició va aconseguir el suport de la població hongkonesa.

Tot i que figures destacades com Joshua Wong i Nathan Law, juntament amb membres pro-democràcia de la LegCo, eren cares visibles dins del moviment, les protestes van ser formalment sense líders. Sectors de la societat molt diversos es van unir sota cinc demandes específiques, i els processos de presa de decisions sovint es van facilitar a través de plataformes de xarxes socials i fòrums d'Internet. Tot i que hi havia una distinció entre els joves manifestants de primera línia més radicals –anomenats "valents"– i els sectors pacífics més moderats, aquesta diferenciació no va provocar divisions polítiques dins del moviment. La solidaritat entre les diferents formes de protesta es va mantenir forta, posant de manifest la naturalesa cohesionada del moviment.⁷⁸

Les protestes de Hong Kong van presentar una mostra notable de diferents formes d'acció i resistència dels manifestants, utilitzant diverses tàctiques per salvaguardar el seu anonimat i contrarestar la tecnologia de vigilància utilitzada per les autoritats.

El moviment pro-democràcia es caracteritzava per l'ús d'equip de proteccions per part dels manifestants. De vegades, l'equip no era transportat pels manifestants individuals, sinó amb furgonetes de repartiment, o estava ubicat en punts estratègics dels circuits de les protestes. A diferència d'altres moviments sense líders que es basen en xarxes coordinades físicament, el moviment Anti-Llei d'Extradició a Hong Kong funcionava principalment a través d'una coordinació on-line. Utilitzant diverses tecnologies digitals, com Airdrop, Telegram o Signal, però també aplicacions com ara *Pokémon Go* i Tinder. Gràcies a això, els participants del moviment Anti-Llei d'Extradició van poder establir una xarxa descentralitzada on nombrosos grups organitzaven de forma autònoma tasques altament diferenciades.^{79 80}

⁷⁸Kow, Yong Ming, Nardi, Bonnie i Cheng, Wai Kuen. "Be Water: Technologies in the Leaderless Anti-ELAB Movement in Hong Kong," *ACM*, 2020.

⁷⁹Danny Vincent, "Hong Kong protesters turn to Uber and Pokemon Go," *BBC*, 9 d'agost, 2019, <https://www.bbc.com/news/technology-49280726>.

⁸⁰Lin, Zhongxuan, "Contextualized Transmedia Mobilization: Media Practices and Mobilizing Structures in the Umbrella Movement," *International Journal of Communication* 11 (2017): 48-71.

Manifestants emmascarats i punters làser: en els seus esforços per obstruir la tecnologia de reconeixement facial i deixar els agents de l'ordre sense visió, els manifestants de Hong Kong van sortir al carrer equipats amb màscares, cascs i punters làser. Aquestes eines tenen un doble propòsit en protegir les seves identitats i impedir les tasques de vigilància i reconeixement de les autoritats.⁸¹

Mesures d'anonimat digital: per garantir l'anonimat dels seus telèfons intel·ligents, la primera mesura de protecció adoptada pels manifestants va ser la desinstal·lació de totes les aplicacions d'origen xinès i la desactivació dels sistemes de geolocalització. A més, se'ls va aconsellar que eliminessin les aplicacions allotjades a servidors de països aliats amb la Xina, com per exemple Rússia. Els manifestants van formar nombrosos grups d'afinitat i van crear canals de xat privats per coordinar les seves activitats, sovint independents els uns dels altres. Aquestes xarxes informals responien a les crides emeses a través de comptes i canals de difusió d'informació alineats amb el moviment de protesta. Sovint es feien enquestes en línia per garantir que els esforços col·lectius de diferents grups es mantinguessin sincronitzats.

Cal assenyalar que molts manifestants eren joves, i vora el 30% dels més de 3.000 manifestants arrestats o processats després de les protestes eren menors d'edat.⁸²

Repressió tecnològica i mètodes de comunicació: els avenços en la tecnologia de seguretat han portat els manifestants a recórrer a mitjans de comunicació rudimentaris al món off-line. Per exemple, van desenvolupat un sistema de llenguatge gestual per transmetre instruccions durant els enfrontaments amb les forces de l'ordre, indicant quan s'ha de carregar o retirar-se. A més, també van emprar missatges amb avions de paper i els missatges portats a mà, que recorden a la llegenda de Marató durant l'antiga Grècia, van sorgir mecanismes que actuaven com a espais de comunicació però també de protesta. Aquest és el cas dels Lennon Walls, on la gent podia expressar les seves

⁸¹ Shibani Mahtani, Jennifer Hasson, "Hong Kong protesters are using lasers to distract and confuse. Police are shining lights right back," *Washington Post*, 1 d'agost, 2019, <https://www.washingtonpost.com/world/2019/08/01/hong-kong-protesters-are-using-lasers-distract-confuse-police-are-pointing-them-right-back/#>.

⁸² Kelly Ho "Almost 3,000 people, including 517 minors, prosecuted so far over 2019 Hong Kong protests," *Hong Kong Free Press*, 27 d'octubre, 2022, <https://hongkongfp.com/2022/10/27/almost-3000-people-including-517-minors-prosecuted-so-far-over-2019-hong-kong-protests/>.

opinions de manera anònima mitjançant post-it, que també es van convertir en símbols de la llibertat d'expressió a Hong Kong.

Equip de protecció per a la seguretat física i digital: a Hong Kong, l'ús d'equips de protecció com ara ulleres, màscares i cascs serveix no només com a protecció física contra gasos lacrimògens, cops de porra i bales de goma, sinó també com a mitjà per salvaguardar l'anonimat. Les fotografies i vídeos capturats per càmeres policials i telèfons intel·ligents tenien el potencial de ser tan perjudicials per als manifestants com les accions de repressió físiques de la policia, fent que la preservació de l'anonimat fos igualment vital.

Intensitat de la repressió

Segons les categories de Jules Boycoff, podem trobar que les forces de seguretat van utilitzar tàctiques d'estigmatització, interrupció divisiva i intimidació. També mitjançant l'ús de multes als manifestants detinguts, també podem trobar l'ús de l'esgotament dels recursos.

En general, els manifestants de Hong Kong s'enfrontaven regularment amb les forces policials de la ciutat. La policia de Hong Kong va utilitzar mecanismes antidisturbis habituals emprats en altres societats desenvolupades, com ara gasos lacrimògens i canons d'aigua. També hi va haver l'ús d'elements parapolicials vinculats a les tríades que també van intervenir contra els manifestants en diverses ocasions. En total durant el transcurs de les protestes, cinc simpatitzants del moviment pro-democràcia van perdre la vida.⁸³ Sempre va haver-hi l'amenaça del desplegament de les dues unitats de l'Exèrcit Popular d'Alliberament estacionades a Hong Kong. Tanmateix, Beijing sempre es va abstenir d'intervenir obertament i va deixar que el govern regional de Hong Kong s'ocupés dels seus propis mitjans amb les protestes.

La major part de la repressió que van haver d'enfrontar les protestes de Hong Kong va ser mitjançant processos judicials, després de les mobilitzacions. Amb l'aprovació de la Llei de Seguretat Nacional, les autoritats de Hong Kong es van embarcar en una campanya per desmantellar el moviment pro-democràcia, apuntant contra a algunes de

⁸³ Hui, Victoria Tin-bor, "Beijing's Hard and Soft Repression in Hong Kong," *Orbis* 64, no. 2 (2020): 289-311.

les seves figures més destacades i cercant la decapitació del moviment. Activistes i polítics significats han estat processats, sovint s'enfrontant-se a càrrecs motivats políticament. Això també ha provocat que molts activistes hagin decidit marxar preventivament a l'exili.⁸⁴

Grau d'èxit: tàctic i polític

El moviment Anti-Llei d'Extradició va organitzar amb èxit les manifestacions més grans de la història de Hong Kong, obtenint el suport de diversos sectors de la ciutat autònoma contra la Llei d'extradició. El moviment a favor de la democràcia també va aconseguir un èxit important a les eleccions de LegCo del 2019, tant pel que fa als vots com al nombre de representants, inclosos els elegits per les cambres corporatives que no s'escullen per sufragi directe.

Els manifestants van mostrar una resiliència notable en trencar les línies policials en múltiples ocasions, o quan van entrar a l'edifici de LegCo durant el dia nacional de la Xina.

Tot i que finalment es va retirar la Llei d'Extradició, aquesta es va substituir ràpidament per la Llei de Seguretat Nacional, que suposava una intrusió encara més gran des de Beijing sobre els afers de Hong Kong i desmantellava el sistema de garanties civils que havia caracteritzat l'autonomia hongkonesa.

Després de l'aplicació de la Llei de Seguretat Nacional, el moviment pro-democràcia va ser suprimit, i l'autonomia i les llibertats civils de la regió van ser substituïdes per un sistema més similar al de la RPX. Això va provocar l'èxode i l'exili autoimposat de molts activistes i joves, amb una pèrdua d'aproximadament un 2% de la població de Hong Kong.

En aquest nou context, el moviment pro-democràcia va intentar adaptar-se i centrant-se en l'acció sindical, la construcció d'un moviment més robust al si de la societat civil, i amb un sistema organitzatiu a la clandestinitat. Tanmateix, aquests esforços es van

⁸⁴ "Dismantling a Free Society: Hong Kong One Year after the National Security Law," Human Rights Watch, 30 de novembre, 2022, <https://www.hrw.org/feature/2021/06/25/dismantling-free-society/hong-kong-one-year-after-national-security-law>.

veure truncats per la combinació dels confinaments imposats per l'emergència de la COVID-19 i l'aplicació de la Llei de Seguretat Nacional.

En conclusió, en termes polítics, el resultat de les protestes del moviment pro-democràcia durant el cicle del 2019 es pot caracteritzar com un retrocés en termes de drets i llibertats, així com una derrota inequívoca per al moviment.

2.6 Estallido Social de Xile

Context

Entre octubre de 2019 i març de 2020 Xile va viure les protestes més grans de la seva història democràtica. L'episodi, conegut localment com a *Estallido Social*, va incloure manifestacions i disturbis majoritàriament no-violents arreu del país, i va obligar les elits polítiques a acceptar una convenció constitucional, que finalment no va aconseguir el suport suficient entre els xilens en referèndum. Les protestes van ser el producte de greuges socials profunds, construïts per l'estancament econòmic i la manca de mobilitat social ascendent. Les protestes van sorgir d'un grup divers de moviments de base després de dècades de denunciar injustícies socials i econòmiques.

L'aixecament va posar de manifest la feblesa de l'estabilitat política que s'havia imposat a Xile des del final de la dictadura de Pinochet el 1990. Les reformes econòmiques dels anys vuitanta van fomentar la inversió estrangera i van aconseguir fer créixer l'economia xilena molt per sobre de la mitjana llatinoamericana durant tota la dècada, però van reforçar les estructures de classe tradicionals que van consolidar les desigualtats econòmiques. Els baixos sous, l'augment del cost de la vida, els serveis socials deficients i la privatització de sectors públics com l'educació van ser alguns dels factors de tensió per a la majoria de la població que anhelava una major redistribució econòmica. Els manifestants també argumentaven que el sistema legal va perpetuar la desigualtat mitjançant una protecció desproporcionada del sector privat.

Aquesta crítica econòmica i social va culminar amb les demandes per enderrocar la constitució xilena de l'època de Pinochet amb l'esperança d'una renovació democràtica. La necessitat d'establir una reforma basada en un procés democràtic ja havia estat avançada pel moviment estudiantil i altres organitzacions socials en les protestes del 2011, que van posar les bases de l'*Estallido* del 2019. Fins ara, però, la constitució dels anys vuitanta es manté sense canvis, després que les protestes no s'hagin materialitzat en una reforma institucional i els votants no donessin suport al que proposava la convenció constitucional.

Objectius i relat

Els grups socials darrere de l'*Estallido* eren heterogenis. El que va començar com una clara expressió de frustració per l'estancament econòmic de les classes mitjanes i baixes es va traduir en una sèrie de demandes inconnexes que es van diversificar a mesura que el moviment es va expandir. Tanmateix, identifiquem dos elements com a centrals per als objectius del moviment.

En primer lloc, alleujar la quasi-pobresa crònica. Com il·lustra una frase popularitzada durant les protestes: "*No són 30 pesos, són 30 anys*" (traducció pròpia). En efecte, tot i que el punt de partida que va portar a l'*Estallido* va ser un augment del 3% de les tarifes del metro a Santiago, les manifestacions que es van desenvolupar van denunciar un problema més ampli, és a dir, la incapacitat del model econòmic de Xile per distribuir els guanys del creixement econòmic. Al llarg de la protesta, la classe mitjana xilena va llençar una crítica que abastava una gamma àmplia de qüestions econòmiques i socials, com ara un alt cost de la vida, la privatització, l'accés restringit i serveis bàsics com l'educació i la salut, o un sistema de pensions insostenible.⁸⁵ En general, la majoria pensava que el capitalisme xilè feia impossible mantenir la dignitat econòmica per a aquells que van aconseguir escapar de la pobresa durant el creixement dels anys vuitanta.⁸⁶ L'objectiu final era una reforma en profunditat de les divisions econòmiques i de classe que deslegitimaven les elits governants. L'acumulació de desigualtats durant vora trenta anys va contribuir a un sentiment d'indignitat generalitzat per a grans sectors de la societat xilena.⁸⁷

La rellevància de les reivindicacions del moviment d'una vida digna es reflecteix en el canvi de nom de la plaça Itàlia a Santiago, que els manifestants van denominar "Plaça de la Dignitat".⁸⁸ Per assolir els seus objectius, el moviment va demanar l'establiment

⁸⁵ Pedro Güell, "El estallido social de Chile: piezas para un rompecabezas," *Revista Mensaje*, 68.685 (2019): 8-13. <https://repositorio.uahurtado.cl/handle/11242/26443>.

⁸⁶ César Jiménez-Yañez, "#Chiledespertó: causas del estallido social en Chile," *Revista Mexicana de Sociología* 82, no. 4 (2020). <http://dx.doi.org/10.22201/iis.01882503p.2020.4.59213>.

⁸⁷ Rodrigo Ganter, Ximena Goecke, Karla Henríquez, Raúl Zarzuri, *El despertar chileno. Revuelta y subjetividad política* (Buenos Aires: CLACSO, 2022), <https://www.clacso.org/el-despertar-chileno-2>.

⁸⁸ Juan Pablo Paredes P., "La 'Plaza de la Dignidad' como escenario de protesta. La dimensión cultural en la comprensión del Acontecimiento de Octubre chileno," *Revista de humanidades de Valparaíso* 17 (2021): 27-52. <https://dx.doi.org/10.22370/rhv2021iss17pp27-52>.

d'una Convenció Constituent per redactar una nova Constitució, buscant solucions a través de reformes institucionals. Les propostes va sorgir d'un context polític caracteritzat per una crisi de representació i una pèrdua subjacent de confiança en el govern i les institucions, plagat per la corrupció. Com a resultat, la població xilena va percebre el govern de Piñera, el president de l'època, mancat de credibilitat i legitimitat, com a representant de la desigualtat.⁸⁹

Entorn exògen i factors geopolítics

Al llarg del 2019, els moviments de desobediència civil a tot el món van proliferar ràpidament, amb un nombre de protestes antigovernamentals que van superar l'abast de la mobilització durant la Primavera Àrab.⁹⁰ Les protestes de Hong Kong, que van començar el 15 de març, van captar l'atenció mundial i van servir d'inspiració per a moltes altres protestes massives durant l'any, inclòs l'*Estallido* xilè.⁹¹ La influència del model de mobilització massiva sense líders de Hong Kong, juntament amb les tàctiques adoptades pels manifestants probablement van en incentivar altres, incloses les protestes catalanes durant la tardor del 2019 o els disturbis contra una revisió del codi penal a Indonèsia.⁹²

En el context llatinoamericà, els darrers mesos del 2019 es van caracteritzar per una onada de protestes nacionals i convulsions socials que es van desenvolupar gairebé simultàniament a tot el continent, i que van incloure casos com les protestes que denunciaven el frau electoral a Bolívia i les equatorianes contra l'austeritat. mesures. Tot i que aquests casos difereixen en els seus punts de partida, demandes i tàctiques, tanmateix compartien la crítica a un model de desenvolupament econòmic que

⁸⁹ Andrea Mira, "Crisis de representatividad y estallido social," *Polis* 30 (2011). <http://journals.openedition.org/polis/2232>.

⁹⁰ Seraphine F. Maerz et al., "State of the world 2019: autocratization surges-resistance grows," *Democratization* 27, no. 6 (2020): 909-927. <https://doi.org/10.1080/13510347.2020.1758670>.

⁹¹ Samuel J. Brannen, Christian S. Haig, Katherine Schmidt, *The Age of Mass Protests: Understanding an Escalating Global Trend*, (Washington: Center for Strategic & International Studies, 2020), http://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/200303_MassProtests_V2.pdf.

⁹² *Ibid.*

aprofundeix en les desigualtats.⁹³ La insurrecció de l'Equador del 3 d'octubre, dues setmanes abans de l'Estallido, va influir en l'auge de les protestes xilenes, ja que va resultar especialment eficaç (K. Narbona, comunicació personal, 4 d'agost de 2023).

Estratègia, tàctiques i accions

És freqüent que les protestes espontànies comencin amb un lideratge poc clar i tàctiques no-violentes, i avancin cap a portaveus identificables, líders simbòlics o operatius, i també passin a disturbis o altres actes violents. La singularitat de les protestes a Xile el 2019 és que, tot i que es van transformar cap a l'ús de la violència en alguns casos, es van mantenir majoritàriament no-violentes (com les manifestacions més grans del 12 d'octubre de 2021 i el 8 de març de 2022) i sense líders. El grup que va sorgir com a representant del moviment, a més, va acabar essent ràpidament deslegitimant com a tal per les mateixes persones que van participar en les protestes.

La unitat ad-hoc dels sindicats d'estudiants, organitzacions feministes i associacions de treballadors no va donar lloc a un lideratge clar, en part perquè cap de les parts va acceptar deixar de banda les seves reivindicacions particulars, i en part perquè ningú estava posicionat per assumir el paper. Gabriel Boric, l'actual president xilè, va tenir un paper important a jugar en les negociacions per formar la convenció constitucional, però en aquell moment era parlamentari i no es considerava àmpliament com un representant legítim dels manifestants, tot i en principi ser-ne proper ideològicament. Alguns comentaristes han assenyalat que la legitimitat del moviment rau precisament en la seva manca de lideratge.⁹⁴ De fet, una de les característiques de les protestes és que van atraure un percentatge important de persones que mai abans n'havien participat. Un estudi situa la xifra per sobre del 30%.⁹⁵

Tanmateix, qualsevol estratègia requereix un cert grau de centralització, i podria haver estat aquesta manca de lideratge la que va fer que el moviment fos anàrquic en la seva

⁹³Kirsten Sehnbruch i Sofia Donoso, "Social Protests in Chile: Inequalities and Other Inconvenient Truths about Latin America's Poster Child," *Global Labour Journal* 11, no. 1 (2020): 52-56. http://eprints.lse.ac.uk/103238/4/2020_02_06_GI_Sehnbruch_and_Donos002_.pdf.

⁹⁴Carolina Aguilera i Vicente Espinoza, "Chile despertó: los sentidos políticos en la Revuelta de Octubre," *Polis Revista Latinoamericana* 21, no. 61 (2022): 10-31. <http://dx.doi.org/10.32735/S0718-6568/2022-N61-1707>.

⁹⁵ *Ibid.*

tàctica. L'escalada de la no-violència als disturbis (que son legítims dins d'un moviment no-violent) es va produir de manera orgànica i sense objectius declarats.⁹⁶ Des d'espectacles d'art i les cassolades vistos en altres països fins a la crema d'esglésies, edificis oficials i l'enderrocament d'estàtues públiques de les elits del passat del país. Els informes dels fets estimen que al voltant del 40% de les tàctiques eren pacifistes, mentre que el 34% eren mixtes i el 26% violentes.⁹⁷

Intensitat de la repressió

En una decisió sense precedents arran de les primeres protestes, el govern xilè va declarar l'estat d'excepció a determinades províncies, que va legitimar el posterior desplegament de les Forces Armades i l'establiment de tocs de queda a les principals ciutats. El govern va justificar l'estratègia de repressió adoptada tant per l'exèrcit com per la policia nacional xilena a través d'una narració oficial destinada a criminalitzar les protestes, exemplificada per l'anunci públic del president Piñera el 20 d'octubre afirmant que "estem en guerra amb un enemic poderós".⁹⁸ Els primers intents d'estigmatització dels manifestants no van aturar, però, el creixement del moviment, i en el seu moment àlgid la seva composició diversa dins de les classes mitjanes va amenaçar l'esquema tradicional d'esquerra-dreta de la política xilena. Aquesta amenaça, però, es va dissipar a mesura que augmentava la repressió i es van adoptar tàctiques divisòries per al moviment, com les infiltracions policials per provocar el caos i la dissidència interna. En la terminologia proposada per Jules Boykoff⁹⁹ (2007), l'estat es basava àmpliament en la disrupció divisiva.

⁹⁶ Alfredo Joignant et al., *Informe Anual Observatorio de Conflictos 2020* (Santiago: Centro de Estudios de Conflicto y Cohesión Social, 2020), doi:10.13140/RG.2.2.20137.83048.

⁹⁷ Lea Sasse, "Chile despertó - The reasons for the mass protests in Chile 2019/2020," *IPE Working Papers* 166/2021 (2021), https://www.ipe-berlin.org/fileadmin/institut-ipe/Dokumente/Working_Papers/ipe_working_paper_166.pdf.

⁹⁸ *Ibid.*, 2.

⁹⁹ Jules Boykoff, "Limiting Dissent: The Mechanisms of State Repression in the USA," *Social Movement Studies* 6, no. 3 (2007): 281-310. doi:10.1080/14742830701666988.

L'Estallido va acabar amb milers de detinguts, més de 2.500 ferits i almenys 31 morts.¹⁰⁰ El nombre de ferits per bales de goma va ser sense precedents, tant a la història de Xile com a tot el món; es van produir mutilacions o ferides oculars en 460 casos, causades principalment per l'ús de canons antiavalots que disparaven perdigons indiscriminadament.¹⁰¹ L'Institut Nacional de Drets Humans (INDH) va presentar 2.520 denúncies a tot el país en nom de les 3.203 víctimes d'abús per part d'agents estatals, que incloïen denúncies de tortura i tractes inhumans, així com abús sexual.¹⁰² La majoria de denúncies presentades anaven dirigides en contra els *Carabineros* (policia), encara que alguns estaven dirigits a l'exèrcit.¹⁰³ Les tàctiques d'intel·ligència emprades per la policia també van ser motiu de polèmica, ja que les infiltracions fomentaven l'acció violenta.¹⁰⁴

Quatre informes internacionals, inclosos els publicats per Amnistia Internacional i l'Oficina de l'Alt Comissionat de les Nacions Unides per als Drets Humans, van assenyalar que els agents havien violat diversos drets humans durant les protestes. En resposta, el govern xilè va subratllar que no hi havia hagut cap política oficial basada en causar danys deliberats als manifestants.¹⁰⁵

Grau d'èxit: tàctic i polític

L'octubre de 2020, l'atenció mediàtica del món se centrava en l'assemblea constitucional de nova creació, descrita com una de les més progressistes del món.

¹⁰⁰ Fiscalía de Chile, "Fiscalía eleva a 5.558 las víctimas que denuncian violaciones a Derechos Humanos desde el inicio de las manifestaciones sociales," Fiscalía de Chile, 2020, http://www.fiscaliadechile.cl/Fiscalia/sala_prensa/noticias_det.do?noticiald=17285 (Accessed September 4, 2023).

¹⁰¹ Human Rights Watch, "Chile: Llamado urgente a una reforma policial tras las protestas," *Human Rights Watch*, 26 de novembre, 2019, <https://www.hrw.org/es/news/2019/11/26/chile-llamado-urgente-una-reforma-policial-tras-las-protestas>.

¹⁰² Instituto Nacional de Derechos Humanos, "INDH entrega Balance a un año de la crisis social," in *Instituto Nacional de Derechos Humanos*, 2022, <https://www.indh.cl/indh-entrega-balance-a-un-ano-de-la-crisis-social/> (Accessed 7 August, 2023).

¹⁰³ *Ibid.*

¹⁰⁴ Francisca Valencia, "Lo Hermida: Allanamientos, infiltración y represión policial, todo en una semana," *El Ciudadano*, 2021, <https://www.elciudadano.com/chile/lo-hermida-allanamientos-infiltracion-y-represion-policial-todo-en-una-semana/10/21/>.

¹⁰⁵ Laura Landaeta i Víctor Herrero, *La Revuelta: Las semanas de octubre que estremecieron Chile* (Santiago de Chile: Editorial Planeta Chilena, 2021).

Entre les seves propostes incloïa la paritat de gènere, una major protecció del medi ambient i la participació dels pobles indígenes i altres comunitats tradicionalment marginades de la política.¹⁰⁶ Tanmateix, l'opinió pública es va girar ràpidament en contra dels membres de l'assemblea, dels que tres quartes parts no tenien experiència política prèvia. Molts van ser criticats per presentar demandes particularistes o propostes idealistes que estaven desconnectades de la realitat fins i tot de les comunitats que intentaven protegir. Un bon exemple d'això són els resultats de la votació constitucional a les zones indígenes que s'havien de protegir, ja que aquestes proteccions, tal i com havien estat concebudes, també haurien arruïnat la seva economia basada en la mineria.

L'Estallido va resultar en un èxit tàctic inesperat. Va aconseguir estendre's per tot el país fomentant un sentiment de greuges compartits. Va créixer gràcies a un ús no organitzat però eficaç de les xarxes socials i les seves tàctiques van paralitzar el país amb èxit, tot i que va ser infiltrat, interromput i interferit per l'estat. Les seves deficiències es deriven, en canvi, dels seus fracassos polítics més que de la seva implementació tàctica.

Tot i haver desafiat l'estabilitat política del país, haver suportat un gran nivell de repressió i forçar una reforma constitucional contra la voluntat de les elits polítiques i econòmiques tradicionals, *L'Estallido* finalment va fracassar. Marcà un moment important en la història democràtica de Xile, però no va aconseguir reformes ni la renovació del disseny polític del país. Aquest punt de fractura que va suposar el moviment no es va canalitzar cap a victòries concretes perquè la naturalesa desestructurada de les protestes no va permetre l'aparició d'un líder (o grup) desconnectat de les estructures de partit tradicionals i, alhora, creïble per tant per les elits polítiques com els manifestants. Aquest lideratge podria haver sorgit com un reformador dins de les estructures de representació existents o un disruptor prou poderós per amenaçar les elits amb reformes profundes. La lliçó de les protestes xilenes és que, tot i que les protestes sense dins i fora de la no-violència tenen legitimitat i a curt termini poden tenir èxit, els hi manca estratègia, direcció i representants creïbles que puguin assumir negociacions amb el poder i aterrar el moviment en un nou ordre polític.

¹⁰⁶ OHCHR, "Chile's constitutional process: a historic opportunity to enshrine human rights," *OHCHR*, juny 2022. <https://www.ohchr.org/en/stories/2022/06/chiles-constitutional-process-historic-opportunity-enshrine-human-rights>.

3. Conclusions

Entorn exògen i factors geopolítics

El grau d'èxit dels moviments no-violents depèn de factors que sovint estan fora del seu control. Les variables són vastes i a vegades es componen d'esdeveniments impredecibles. En molts casos, aquests moviments simplement no tenen capacitat per a construir el conjunt perfecte de condicions geopolítiques per al seu floriment. No obstant això, sovint poden aprofitar les oportunitats externes. En aquest sentit, els estats bàltics van poder utilitzar les polítiques d'obertura i dinamització econòmica de l'URSS de Mikhail Gorbtxov per expressar la seva dissidència amb més contundència, tot i no tenir el suport dels EUA al seu costat des del principi. De la mateixa manera, les protestes de Hong Kong del 2019 també es van veure afavorides per les creixents tensions entre els Estats Units i la Xina. Això va impulsar el públic occidental i altres països asiàtics -oposats a la Xina- a donar suport a Hong Kong. Tanmateix, la Xina va ser prou hàbil per argumentar que aquestes protestes eren provocades per agents estrangers. Al mateix temps, les protestes a Hong Kong van ser una gran inspiració per al cas de la desobediència civil del *estallido social* a Xile.

La competició entre grans potències també va tenir una importància significativa durant la revolució del Maidan a Ucraïna, i va esclatar en certa mesura com a conseqüència de les tensions pels interessos en joc existents. D'una banda, hi havia la UE i els EUA; i de l'altra Rússia. Moscou percebia Ucraïna com una zona d'amortiment amb l'OTAN, i la revolució del Maidan com una amenaça per als seus interessos estratègics. Aquests fets van desencadenar una cadena d'esdeveniments que van alterar la dinàmica internacional a Europa de l'est fins avui, arribant a l'estadi de màxima conflictivitat amb l'agressió militar a gran escala de Rússia contra Ucraïna el 2022.

En canvi, hi ha casos com el català on els actors externs s'inclinen al manteniment de *l'statu quo*. Com que l'Estat espanyol és un aliat estratègic a la UE i l'OTAN, no hi ha cap interès en una desestabilització externa d'aquest per part dels seus aliats. En altres casos, com el cas dels armilles grogues franceses, els esdeveniments polítics i econòmics globals han creat un entorn on els sentiments contra l'establishment esdevenen una

part fonamental dels greuges del moviment, i l'ús massiu de xarxes socials com Twitter ha tingut un paper central en la difusió del seu missatge.

Estratègia, tàctiques i accions

Estratègia

La majoria dels casos estudiats van basar les seves estratègies en les capacitats desplegades a través de la mobilització d'una gran base civil per aconseguir els seus objectius polítics, fent sortir al carrer centenars de milers de manifestants, combinat amb el recurs a la desobediència civil. En alguns dels casos, això incloïa un component de comunicació estratègica amb l'objectiu de captar l'atenció global i, finalment, el suport internacional.

Un enfocament incremental per assolir objectius tàctics i polítics es va percebre en diversos dels casos, com el del Maidan ucraïnès, a través d'una escalada que es va beneficiar de la *paradoxa de la violència*. També s'ha observat en casos com Catalunya o Xile un creixement progressiu de la intensitat de les protestes per afegir més pressió a les autoritats, amb un desplegament de la força a través de la mobilització massiva que permetria l'enfrontament amb els cossos policials i la resistència a la utilització de la violència per part d'aquests.

Tàctiques i accions

L'ocupació i el control temporal o permanent d'espais físics són tàctiques i accions que s'han utilitzat en diversos dels casos analitzats. Van ser emprats principalment per amplificar els missatges i reivindicacions tallant carrers i/o ocupant edificis governamentals, pressionant les autoritats perquè responguessin a les seves demandes. En el cas dels armilles grogues franceses, aquests van incloure l'ocupació de rotondes, peatges i nuclis de transport clau. Al Maidan ucraïnès, l'acció més rellevant va ser l'ocupació sostinguda i políticament simbòlica de la plaça Maidan Nezalezhnosti a Kíiv i l'establiment d'estructures d'autogovern.

El desplegament de tàctiques de defensa civil per protegir els edificis (com ara parlaments o emissores de televisió) a través de la concentració massiva de milers de

manifestants al seu voltant va ser una tàctica a la qual es va recórrer en el cas de Lituània, que de vegades va implicar la mort de civils. L'establiment d'unitats d'autodefensa també va resultar una eina eficaç per resistir l'acció violenta de les autoritats.

Finalment, l'ús de tecnologies digitals va tenir un paper clau en casos com Hong Kong, per salvaguardar l'anonimat dels manifestants, contrarestar la tecnologia de vigilància de les autoritats i establir xarxes descentralitzades per part de nombrosos grups per dur a terme tasques de manera autònoma.

Intensitat de la repressió

En analitzar els patrons comuns de tàctiques repressives emprades per les autoritats estatals en els casos estudiats sorgeixen diversos temes clau, segons les categories establertes per Jules Boykoff. En primer lloc, l'ús de la violència directa i la supressió física és un patró recurrent. En tots els casos, les autoritats estatals van recórrer a tàctiques com el desplegament de policies antiavalots, ús de gasos lacrimògens, canons d'aigua, bales de goma i fins i tot infiltracions policials per provocar el caos i la dissidència interna. Aquesta força física tenia com a objectiu reprimir les protestes mitjançant la intimidació. En el cas xinès, les reivindicacions a nivell nacional van incloure denúncies de tortura i presumptes abusos sexuals contra manifestants.

En segon lloc, els governs sovint empraven una estratègia comunicativa per deslegitimar els moviments, justificar les seves accions repressives i incrementar el suport de la població a favor de la posició governamental. En diversos casos les autoritats van descriure les protestes com a concentracions il·legals, actes de desordre públic o fins i tot accions criminals, intentant així socavar la legitimitat i el suport popular dels moviments. Mitjançant una senyalització negativa dels manifestants, les autoritats intenten desacreditar les seves demandes i desincentivar la participació, com va passar clarament amb el moviment dels armilles grogues.

A més, en diversos casos les autoritats van emprendre processos judicials per a desmantellar els moviments i perseguir-ne personalitats destacades, cosa especialment evident en els casos de Hong Kong i Catalunya. La persecució legal i els càrrecs per

motius polítics es van utilitzar per processar activistes i infligir-los grans costos personals i econòmics, promovent un esgotament dels recursos dels moviments de protesta.

Adicionalment, les autoritats estatals en tots els casos van intentar restringir els drets i les llibertats fonamentals, com ara la llibertat d'expressió, reunió i associació. Això va ser més evident en les restriccions a la llibertat de reunió i manifestació a Ucraïna amb les conegudes com a lleis anti-protesta, o la promulgació de la Llei de Seguretat Nacional a Hong Kong. D'altra banda, França va emprar un enfocament diferent, centrant-se més en augmentar els costos de participació mitjançant sancions estrictes i senyalant negativament els membres del moviment dels armilles grogues en lloc de restringir directament drets fonamentals com la llibertat de reunió.

Grau d'èxit: tàctic i polític

S'ha establert la diferència entre l'èxit tàctic i polític perquè aquest estudi il·lustra que aquestes dues dimensions no sempre es produeixen conjuntament. Un moviment no-violent pot organitzar protestes que siguin un èxit en termes tàctics. Per exemple, pot assolir objectius com una ocupació, el control temporal d'una plaça pública o l'assistència massiva a determinades manifestacions, i, tanmateix, no traduir aquestes victòries en èxits polítics. Un canvi de lideratge, de forma de règim o qualsevol altra conseqüència que apropi el moviment als seus objectius declarats.

En gairebé tots els nostres casos, aquest és el desenllaç dels moviments. Només passa el contrari, que un moviment amb un èxit tàctic baix assoleixi els seus objectius polítics, en un dels casos, les independències dels països Bàltics, on el seu grau d'èxit tàctic va ser comparativament baix respecte al seu resultat polític. Els altres casos mostren com els èxits tàctics aïllats no són una causa suficient per al canvi polític. Aquests èxits tàctics són insuficients perquè, tot i que obren finestres d'oportunitat, aquestes han de ser utilitzades de per la direcció del moviment. Si aquestes finestres no generen prou costos per a l'oponent, les autoritats poden no tenir la pressió suficient per acceptar canvis. Si l'èxit tàctic aconsegueix fer trontollar els fonaments del control estatal i/o la legitimitat de les autoritats, i, tanmateix, els líders del moviment no actuen de manera decisiva, els responsables de fer complir l'autoritat estatal ho continuaran fent, recuperant-se finalment del xoc i recobrant la capacitat de reprimir la mobilització.

Per a determinar si els moviments assoleixen els seus objectius tàctics, aquesta anàlisi ha observat si hi havia almenys una pèrdua parcial del control estatal. Això pot tenir significats diferents segons els contextos, però sovint prové del fet que les autoritats renunciïn al control d'àrees específiques i han d'escalar els seus mètodes de desmobilització o repressió. Això sovint implica accedir explícita o implícitament a que la policia o les forces armades augmentin el grau de violència contra els participants del moviment. Seguint aquesta lògica, els sis casos van tenir un cert èxit tàctic. A Ucraïna, Xile, França i Catalunya, els moviments van aconseguir provocar una intensificació de la resposta de l'Estat davant una notable situació desestabilitzadora, mentre que a la resta, els èxits van ser menys significatius.

La consecució dels objectius polítics es medeixen en funció de les intencions declarades dels moviments. Fins i tot en les protestes sense lideratge visible i amb un cert grau de divisió entre els seus membres, els objectius polítics d'un moviment són sempre perceptibles. Dels sis casos explorats, només dos van aconseguir un clar èxit polític, els moviments independentistes del Bàltic i el moviment Maidan d'Ucraïna del 2014. El moviment dels armilles grogues va aconseguir concessions governamentals, mentre que l'*estallido social* xilè va desencadenar una reforma constitucional, que finalment va fracassar. Tot i que aquests últims poden ser canvis graduals, no només estan lluny dels objectius polítics inicialment declarats dels moviments, sinó també són menors en comparació amb el seu grau d'èxit tàctic. En altres paraules, el seu desafiament a l'autoritat estatal no va precipitar el canvi polític que s'esperava.

La idea que els nostres casos demostren amb unanimitat és que els moviments no-violents necessiten un conjunt de participants nombrosos, transversal dins de les seves societats i divers per aconseguir l'èxit tàctic. Aquest resultat reforça estudis anteriors. Els casos de Xile i Hong Kong també ensenyen com els activistes poden emprar tècniques innovadores d'autodefensa, utilitzant la tecnologia o revertint-ne l'ús per contrarrestar mètodes de control digitals. Tots aquests elements contribueixen a l'èxit tàctic. Tanmateix, els moviments de desobediència civil d'aquest estudi demostren que per traduir la pèrdua momentània de control estatal en canvis polítics es requereix un lideratge centralitzat i organitzat que rebi menys coacció o intents de cooptació que els participants del moviment.

CATALONIA
GLOBAL
INSTITUTE

CATALONIAGLOBAL.CAT

@CATALONIAGLOBAL